

UDK 323.15(436=862/=863):323.12:341.24(436)»1955«

Janez Stergar

Kršitve določb petega odstavka člena 7 avstrijske državne pogodbe

Za ohranitev in normalni razvoj narodne manjšine je samo pozitivna zaščita manjšinskih pravic premalo. Hkrati je treba odstraniti vzroke in družbene mehhanizme, ki pospešujejo raznaroditev pripadnikov manjšine in ogrožajo narodnostni značaj naseljitvenega področja manjšine.

Ta pogoj ni bil nikoli uresničen na področju, kjer žive koroški in štajerski Slovenci v Avstriji. Poleg tega, da prva avstrijska republika ni v zadostni meri uveljavljala manjšinsko-varstvenih določb, sprejetih ob koncu prve svetovne vojne, je dopuščala in podpirala delovanje vrste nemških nacionalnih organizacij (osrednja je bila Kärntner Heimatdienst oz. Kärntner Heimatbund), ki so raznarodovale slovensko manjšino. Metode teh organizacij so obsegale različne ukrepe: od velenemške propagande, propagiranja nemške večvrednosti v zgodovinskem, kulturnem, političnem in gospodarskem pogledu, izganjanja Slovencev in slovenskega jezika iz vseh oblik javnega življenja, poudarjanja samo nemškega značaja dežele, protislovenskega nastopanja z očitki iredentizma pa do podpiranja nemških šol, celo cerkva posebej za nemške vernike v tradicionalno slovenskem okolju, odkupovanja slovenske zemlje, naseljevanja družin nemških kolonistov in fizičnih napadov na zavedne Slovence.¹

Iste nemške nacionalne organizacije so pripravljale načrte za dokončno uničenje ter za priključitev in germanizacijo mejnih slovenskih območij tedanje Jugoslavije. Po priključitvi Avstrije nemškemu rajhu so bile protislovenske organizacije z vsem svojim ideološkim arzenalom, članskim aparatom in materialnimi sredstvi sprejete v ustrezne nacionalsocialistične organizacije. V času druge svetovne vojne so v tem sklopu odigrale vodilno vlogo pri poskusu uresničevanja predvojnih načrtov, to je pri izseljevanju slovenskega prebivalstva na obeh straneh nekdanje jugoslovansko-avstrijske meje, pri brutalnem germaniziranju ostalega prebivalstva in pri vojaških in policijskih ukrepih proti tistemu delu prebivalstva,

Uvodoma naj pripomnimo, da je namen pričujočega teksta na kratko podati rezultate dosedanjih pregledov in analiz avstrijskih kršitev določb petega odstavka člena 7 avstrijske državne pogodbe v času, ko so bile med jugoslovansko in avstrijsko vlado izmenjane tri diplomatske note, ki se nanašajo tudi na te kršitve.

¹ Novejša pregleda zgodovinske literature o Slovencih v Avstriji sta v skupinskem delu »Die Slovenen in Kärnten — Slovenci na Koroškem. Gegenwärtige Probleme der Kärntner Slovenen — Sodobni problemi koroških Slovencev«, (Celovec) 1974, strani 56—59 ter v knjigi Tone Ferenc — Milica Kacin-Wohinz — Tone Zorn, »Slovenci v zamejstvu. Pregled zgodovine 1918—1945«, Ljubljana 1974, strani 317—323; v tej knjigi je T. Zorn podal sintezo zgodovine Slovencev v Avstriji v času 1918—1945 oz. 1955. Posebej o nemškem nacionalizmu med vojnama: Lojze Ude, »Po plebiscitu 10. oktobra 1920 — Kärntner Heimatdienst, Heimatbund«, Zbornik Koroške, Ljubljana 1959, str. 73—91. Seznam medvojnih nemškonacionalnih društev na Koroškem je objavil Drago Druškovič v uredniških »Opombah« k 6. knjigi zbranih del Prežihovega Voranca.

ki se je v slovenskih partizanskih enotah v sklopu zavezniških sil boril proti fašizmu, oziroma je ta boj aktivno podpiral.²

Vse to je bilo dobro znano tako voditeljem druge avstrijske republike kot tudi zavezniškim silam, saj so bili zaradi svoje genocidne dejavnosti proti Slovencem številni predvojni voditelji protimanjšinskih organizacij obsojeni kot vojni zločinci; posebej naj omenimo le Aloisa Maier-Kaibitscha, bivšega glavnega tajnika koroškega »Heimatbunda«. Posebej je na predvojno in medvojno delovanje nemških nacionalističnih protislovenskih organizacij opozarjala vrsta povojnih jugoslovenskih diplomatskih aktov.³

Zavezniškim zasedbenim silam je bilo dobro znano tudi, da avstrijska denacifikacija ni temeljita in da so se zato nemški nacionalistični krogi na Koroškem in na Štajerskem razmeroma zgodaj po drugi svetovni vojni ponovno začeli zbirati in organizirati.⁴

Po sprejetju pariške odločitve glede temeljnih določb manjšinsko-varstvenega člena avstrijske državne pogodbe (20. 6. 1949) je jugoslovanska vlada še posebej jasno spregovorila o nemškem nacionalizmu in o porajajočem se neonacizmu v »Memorandumu o pravicah slovenske in hrvaške manjšine v Avstriji« z dne 28. 7. 1949. V tem memorandumu vsebovani predlog manjšinskega člena avstrijske državne pogodbe v točki 5 zahteva dosledno prepoved organizacij, ki se ukvarjajo ali bi se lahko v bodoče ukvarjale z raznarodovanjem Slovencev ali Hrvatov. Memorandum nekatere take organizacije celo poimensko našteje,⁵ kakor so jih izrecno imenovali pri pogajanjih tudi predstavniki zavezniških sil. Vsi poznejši njihovi osnutki manjšinsko-varstvenega člena sprejemajo prepoved protimanjšinskega delovanja in zaščito narodnostnega značaja manjšin kot celote.⁶ Ob podpisu Državne pogodbe o obnovitvi neodvisne in demokratične Avstrije 15. 5. 1955 je bila tovrstna določba sprejeta kot organski sestavni del 7. člena, ki predstavlja podlago sistema potrebnih zaščitnih ukrepov v korist slovenski in hrvaški manjšini v Avstriji.

² Poleg zgodovinskega pregleda in bibliografij pod op. 1 tu omenimo za leta 1945—1969 posebej Pavla Dobrile »Bibliografijo o narodnoosvobodilnem boju Slovencev na Koroškem«, Vestnik koroških partizanov (odslej: VKP), Ljubljana, III/1970, št. 3.

³ Memorandum vlade Demokratske federativne Jugoslavije o Slovenskoj Koroškoj, slovenačkim delovima Štajerske i Gradišćanskim Hrvatima, Beograd (1946) (tudi v tujih jezikih); Saopštenje o zločinima Austrije i Austrijanaca protiv Jugoslavije i njenih naroda, Beograd 1947 (tudi v angleščini); Documents on the Carinthian Question, Beograd 1948.

⁴ O avstrijski denacifikaciji in neonacizmu v tej številki RiG-a več v razpravi Boruta Bohteta. Posebej za ta čas na Koroškem tipkopisna disertacija T. Zorna »Politična orientacija koroških Slovencev in boj za mejo v letih 1945—1950«, Ljubljana 1966, 388 strani.

⁵ Po angleškem tekstu iz arhiva Inštituta za narodnostna vprašanja v Ljubljani (odslej: INV), str. 12: »Avstrija na teritoriju pod svojo jurisdikcijo ne bo dopustila delovanja nobene organizacije, ki se ukvarja ali bi se lahko v bodoče ukvarjala z raznarodovanjem slovenskih ali hrvaških otrok in z raznarodovanjem Slovencev ali Hrvatov nasploh. Take organizacije so npr.: »Südmark« — »Deutscher Schulverein«, »Bund der Heimat treuen Südkärntner«.

⁶ Tone Zorn, Geneza avstrijske državne pogodbe, Večer, Maribor, 1973, (4. jan.) št. 2 — (17. jan.) št. 17; ponatisa: Mednarodni vidiki koroškega vprašanja od druge svetovne vojne do avstrijske državne pogodbe, VKP, Ljubljana, VI/1973, št. 1, str. 21—36 in Slovenski vestnik (odslej: SV), Celovec, XXVIII/1973, (11. maj) št. 19 — (22. jun.) št. 25. — Najnovejše delo o tem: Gerald Stourzh, Kleine Geschichte des Österreichischen Staatsvertrages, Graz — Wien — Köln 1975, 255 strani.

Tekst petega odstavka člena 7 avstrijske državne pogodbe je v nemškem, angleškem in francoskem jeziku identičen in v slovenskem prevodu pravi: »Dejavnost organizacij, ki merijo na to, da odvzamejo hrvatskemu ali slovenskemu prebivalstvu njegov značaj in pravice kot manjšine, se mora prepovedati.« Enako veljavni ruski tekst je nekoliko enostavneje formuliran in govori o prepovedi »organizacij, ki imajo za cilj denacionalizacijo slovenske in hrvaške narodne manjšine.«⁷

V obrazložitvi predloga ratifikacije avstrijske državne pogodbe v avstrijskem zveznem parlamentu je tedanja vlada izrazila mnenje, da je določba 5. odstavka že zagotovljena v dotedanjem avstrijskem pravu. Po njenem mnenju naj bi odstavek 5 le ponavljal določbe veljavnega avstrijskega društvenega zakona, njegova vključitev v tekst 7. člena pa naj bi imela le deklarativni pomen.⁸ Tako stališče je bilo v neskladju s stališčem in intencijami štirih podpisnic avstrijske državne pogodbe, mednarodno-pravne veljavnosti določbe pa samo po sebi seveda ni moglo ogroziti, saj je v avstrijskem zveznem parlamentu tedanji zvezni kancler ing. Julius Raab še posebej poudaril, da z Državno pogodbo sprejemajo vse člene in vsak člen posebej kot celoto.

Omenjeno vladno interpretacijo sta sprva zagovarjala tudi avstrijska strokovnjaka za mednarodno pravo dr. Felix Ermacora⁹ in dr. Theodor Veiter,¹⁰ ki je še pred kratkim vpraševal glede upravičenosti omejevanja svobode, ki jo tudi v propagiranju raznaroditve dopuščata obstoječi avstrijski društveni in tiskovni zakon.¹¹ V podrobnejši analizi je Ermacora priznal tehtnost petega odstavka člena 7 in zatrdil, da pomeni novost v avstrijskem ustavnem sistemu, saj postavlja splošno normo o zaščiti manjšine kot človeške skupnosti.¹² Čeprav naj bi odstavek po Veitrovi analizi ne bil neposredno izvršljiv, prepoveduje organizacije, ki dejansko delujejo proti manjšini, ne glede na njihov formalni namen; ker odstavek ščiti manjšinsko skupnost, vsebuje prepoved asimilacije.¹³

Med jugoslovanskimi manjšinskimi izvedenci je že prej prvi na velik pomen in razsežnost petega odstavka opozoril dr. Janko Pleterski, ki je hkrati že kritizi-

⁷ Tekst v vseh štirih jezikih je bil objavljen v »Bundesgesetzblatt für die Republik Österreich«, 30. julij 1955, št. 39; najlaže pa je dostopen v prilogi 7 razprave Janka Pleterskega »Manjšinska zakonodaja na Koroškem po drugi svetovni vojni«, Razprave in gradivo Inštituta za narodnostna vprašanja v Ljubljani (odslej: RiG) 1960, št. 2, str. 66—70.

⁸ Erläuternde Bemerkungen zum Staatsvertrag (Regierungsvorlage), 517 der Beilagen zu den stenographischen Protokollen des Nationalrates, VII. GP., 21. 5. 1955; objava še v RiG 1960, št. 2, str. 70—71.

⁹ Felix Ermacora, Österreichs Staatsvertrag und Neutralität, Frankfurt am Main — Berlin 1957, str. 74. — Cit. po razpravi J. Pleterskega iz op. 7, str. 58.

¹⁰ Po tipkopskem elaboratu na INV: Janko Pleterski, Manjšinska zakonodaja na Koroškem v letih 1960—1965, str. 34.

¹¹ Theodor Veiter, Pravni status hrvatske narodne grupe u Austriji — de jure i de facto. Der rechtliche Status der kroatischen Volksgruppe in Österreich — de jure und de facto. V: Symposium Croaticon. Gradišćanski Hrvati. Die Burgenländischen Kroaten. Beč—Wien 1974, str. 100 in 230.

¹² Felix Ermacora, Handbuch der Grundfreiheiten und der Menschenrechte, Ein Kommentar zu den österreichischen Grundrechtsbestimmungen, Wien 1963, str. 533, 547, 548, 550. — Cit. po elaboratu J. Pleterskega iz op. 10, str. 34. Poglavlje iz tega elaborata je bilo zelo skraćeno objavljeno v razpravi Tone Zorn — Janko Pleterski, Nekateri pravni vidiki položaja slovenske manjšine na avstrijskem Koroškem, RiG 1974, št. 6, na str. 103 in 104.

¹³ Theodor Veiter, Das Recht der Volksgruppen und Sprachminderheiten in Österreich, Wien — Stuttgart 1970, str. 571—575.

ral avstrijsko toleranco do protimanjšinskih dejavnosti in organizacij ter restriktivno avstrijsko manjšinsko zakonodajo.¹⁴ Drago Druškovič je razčlenil, kaj pri naša evolucija od personalne zaščite v varstvenih določilih po prvi svetovni vojni do novosti v tretjem in petem odstavku člena 7 — zaščite skupnosti z vsemi njenimi konstitutivnimi elementi, prepovedi asimilacije dane in znane skupine prebivalstva z njenimi jezikovnimi in kulturnimi posebnostmi ter z naselitvenim ozemljem.¹⁵ K temu dodaja dr. Borut Bohte, da je že iz geneze petega odstavka očitna njegova povezanost s členoma 9 in 10 avstrijske državne pogodbe, torej zveza med določbami o manjšinski zaščiti in določbami, ki obvezujejo Avstrijo na denacifikacijo. Ker ni merilo deklarirana programska usmerjenost neke organizacije, ampak njeno delovanje, velja prepoved tudi za organizacije, ki morda le priložnostno škodijo ohranitvi manjšinskih pravic in značilnosti.¹⁶ Drugi mednarodni pravnik, dr. Budislav Vukas opozarja predvsem na to, da se zaščita manjšin po petem odstavku člena 7 nanaša na celotno Avstrijo, hkrati pa omenja, da bi bilo treba odstavek uporabiti tudi ob organiziranih prizadevanjih nekaterih pripadnikov manjšin, da bi dosegli raznaroditev svojih rojakov.¹⁷

Za analizo stanja ob podpisu avstrijske državne pogodbe in še posebej za analizo razsežnosti 5. odstavka člena 7 je pomembno tudi stališče, ki sta ga k temu členu zavzeli slovenska in hrvaška manjšina. Koroški Slovenci so v spomenici avstrijski vladi (11. 10. 1955) izrecno nasprotovali vladni tezi, »češ da je določilo tega paragrafa zajamčeno že po dosedanjem pravu... Nasprotno so potrebni posebni zakoni s kazensko sankcijo.« Izhajajoč iz načela, da bi bila manjšinska zaščita neučinkovita, če ne bi hkrati prepovedali protimanjšinske dejavnosti, so pribili, da brez dvoma ne gre zgolj formalno za organizacije v smislu društvenega zakona, ki bi imele kot društveni namen raznarodovalno dejavnost, temveč... analogno določilom členov 4 in 9 državne pogodbe« za »vsako organizirano dejavnost proti pravicam državljanov slovenske narodnosti.« Prepovedano in kaznivo mora biti netenje nacionalne, jezikovne in rasne mržnje, v uradnem poslovanju analogno odloku deželnega šolskega sveta z dne 10. aprila 1946 (št. 3829) tudi uporaba izrazov »Windische« oziroma »windische Sprache« za Slovence oziroma slovenski jezik. Ob sodelovanju zastopnikov manjšine v števnih komisijah naj se pri ljudskih štetjih ugotavlja jezik, ki se govori v družini. Potrebno je zagotoviti neovirane stike s sonarodnjaki v drugih državah, hkrati pa tudi v uradni deželni publicistiki primerno upoštevati dva naroda, ki živita na Koroškem. Nasilno se ne sme spreminjati pravih pravopisnih oblik slovenskih družinskih imen. »Etnični značaj in sestava teritorija s slovenskim ali mešanim prebivalstvom se v smislu člena 7 Državne pogodbe in soglasnega sklepa koroške deželne vlade iz jeseni leta 1945 ne smeta spreminjati«, prav tako pa tu »niso dopustne spremembe osnovnih upravnih, sodnih, šolskih in drugih enot, ako obstaja nevarnost, da bi ogrožale etnično sestavo in značaj enot tega teritorija ali manjšinske pravice pre-

¹⁴ V op. 7 citirana razprava, str. 7—99, posebej še str. 58 in 59; v op. 10 citirani elaborat, 61 strani, posebej še str. 34.

¹⁵ Drago Druškovič, *Carinthian Slovenes: Some Aspects of Their Situation*. 18 years after the signing of the Austrian State Treaty. (Second completed edition), Ljubljana 1973, str. 20 in 21. Slovenska objava: D. Druškovič, Nekaj vprašanj koroških Slovencev. (Po 19. letih avstrijske državne pogodbe), RiG 1974, št. 6, str. 23.

¹⁶ Prim. razpravo B. Bohteta v tej številki RiG-a.

¹⁷ Prim. razpravo B. Vukasa v tej številki RiG-a.

bivalstva«. Na svoje narodnostne pravice »se sklicuje lahko vsak prizadeti ali udeležen državljan, ne da bi bil za to potreben dokaz pripadnosti k narodni ali jezikovni skupnosti.« Vsebinsko bogat komentar petega odstavka, v celoti izhajajoč iz življenjskih izkušenj preizkušane manjšine, ki si je s svojim aktivnim bojem za obstanek v najtemnejših časih evropske zgodovine priborila moralno pravico, da sama odloča o svoji prihodnosti, je med zaključnimi določbami končala ponovljena zahteva, naj »za prepoved organizacij v smislu § [odstavka — J. S.] 5 člena 7 niso odločilna pravila, marveč dejavnost organizacij, njihovih funkcionarjev in članov.«¹⁸

V imenu gradiščanskih Hrvatov je jeseni 1955 predložilo zvezni vladi podobno spomenico Hrvatsko kulturno društvo. Poleg pozdrava prepovedi delovanja protimanjšinskih organizacij je v tej spomenici le ena zahteva v zvezi s petim odstavkom in sicer, naj izvedbeni predpisi jasno določijo, kakšno delovanje naj bo na predlog (v spomenici predvidenega) manjšinskega referata razlog za prepoved organizacije s strani varnostne direkcije.¹⁹

Jugoslovanski državni sekretar Koča Popović je v posebni izjavi že 15. maja 1955 pozdravil podpis avstrijske državne pogodbe. Jugoslavija si je namreč tedaj že nekaj let prizadevala za čimprejšnjo sklenitev avstrijske državne pogodbe in s tem za ponovno vzpostavitev demokratične Avstrije. V interesu miru in dobrososedskih odnosov je pristopila k podpisu avstrijske državne pogodbe in s tem za gotovila nespremenjenost avstrijskih meja. Posebno pozornost so posvetili izpolnjevanju 5. odstavka. Ob ratifikaciji pristopa k pogodbi so v jugoslovanski zvezni skupščini poudarili: »Toda na Koroškem obstajajo šovinistične skupine, ki zanikajo obstoj in pravice koroških Slovencev s tem, da jih nazivajo z žaljivko »Windische« in ki so proti dvojezičnim šolam ter na vsakem koraku izražajo pangermanska in fašistična pojmovanja. Verjamemo, da bo vloga avstrijske vlade v odnosu do njih nevhvaležna in težka, toda verjamemo tudi to, da bo postopala v duhu te pogodbe in stalnega zblizevanja obeh držav.«²⁰

V tem duhu zaupanja je jugoslovanska vlada pozneje podpirala tudi vrsto akcij za ponovno enakopravno vključitev Avstrije v mednarodno skupnost in za zaščito upravičenih interesov avstrijske manjšine v Italiji. V dvajsetih letih sta državi razvili najrazličnejša področja medsebojnega sodelovanja in tudi v mednarodnih organizacijah in forumih večkrat zastopali ista ali sorodna stališča.

Jugoslovanska politika je v tem obdobju doma tako v ustavnopravnem sistemu kot v dejanskem družbenem življenju razvila svojo izvirno zaščito lastnih manjšinskih narodnih skupnosti. Zato je bilo razumljivo njeno zavzemanje v svetu, posebej pa še v odnosu do prizadetih sosednjih držav, naj bi povsod prevladalo načelo progresivne manjšinske zaščite. Kot podpisnica avstrijske državne pogodbe

¹⁸ Po slovenskem tekstu spomenice, objavljenem v dodatku zbornika »Koroška in koroški Slovenci«, Maribor 1971, str. 379—389. Nemški tekst je objavljen npr. v članku Toneta Zorna »Pregled predlogov in intervencij slovenskih manjšinskih organizacij na Koroškem pri avstrijskih oblasteh za izpolnitev člena 7 Državne pogodbe«, RiG 1963, št. 3 na straneh 140—152.

¹⁹ Gradiščansko-hrvaški tekst spomenice je najlaže poiskati v zborniku »Gradiščanski Hrvati«, Zagreb 1973, str. 307—311; zdaj tudi med prilogami te številke RIG-a.

²⁰ Iz stenografskega zapiska govora dr. Maksa Snuderla v diskusiji ob ratifikaciji avstrijske državne pogodbe v zveznem zboru zvezne ljudske skupščine FLRJ 10. novembra 1955 — Cit. po objavi v članku: M. Snuderl, Ob ratifikaciji avstrijske državne pogodbe, Naši razgledi, Ljubljana, IV/1955, (26. nov.), str. 530.

in legalna zaščitnica interesov svojih manjšin v Avstriji je SFRJ podpirala uresničevanje člena 7 v vsej njegovi vsebinski razsežnosti. Na drugi strani pa uradna Avstrija ni sprejela ne tolmačenja prizadetih manjšin niti docela tolmačenja lastne pravne znanosti in ne ponovnih opozoril Jugoslavije, ampak je vztrajala na manjšini izrazito nenaklonjenem stališču, ki je praktično onemogočilo uresničitev vrste direktnih in indirektnih zahtev člena 7.

Neizvajanje zaščitnih določil tega člena se je nujno odražalo tudi na medsebojnih odnosih. Kršenje njegovega petega odstavka je v povezavi s kršitvami zdaj tega zdaj onega predhodnega odstavka istega člena ob drugih nerešenih vprašanjih, nanašajočih se na SFRJ, botrovalo tako zaostritvam leta 1958, 1959 in 1970 kot sedanjji kritiki, ki se vleče že od jeseni leta 1972 in jo v najnovejšem času označuje izmenjava dveh jugoslovanskih (29. 10. in 27. 12. 1974) in ene avstrijske note (2. 12. 1974).²¹ Neizvajanje petega odstavka člena 7 avstrijske državne pogodbe ima dva sestavna elementa in sicer pomanjkljivo izvedbeno zakonodajo in bistveno pomanjkanje politične volje za obračun z velikonemštvom, nacizmom in šovinizmom; po naši presoji je to vsekakor kršenje črke in duha avstrijske državne pogodbe.

Jugoslovanska vlada je ob številnih priložnostih zelo konkretno navedla posamezne primere, v katerih vidi očitno kršenje določil petega odstavka člena 7. Tu gre:

- za samo formalno obnoveitev in obstoj nemškonacionalističnih protimanjšinskih organizacij na Koroškem, Štajerskem in Gradiščanskem;
- za način izvajanja avstrijskih ljudskih štetij in za dosledno ohranjevanje diskriminacijske jezikovne kategorije »vindiš«;
- za organizirano in od oblasti podpirano gonjo proti dvojezičnemu šolstvu, ki je prinesla zmanjšanje manjšinskih pravic tako v šolskem kot sodnem zakonu za Koroško iz leta 1959;
- za sklop odkrit protimanjšinskih, protijugoslovanskih in neonacističnih dejanj pod okriljem znanih šovinističnih organizacij v jeseni leta 1970;
- za kampanjo ob postavitvi nekaj dvojezičnih krajevnih napisov na Koroškem jeseni leta 1972;
- za nadaljevanje te kampanje ob priliki občinskih volitev na Koroškem spomladi leta 1973;
- za upoštevanje konceptov nemških nacionalističnih organizacij pri delovanju tim. »študijske komisije«;
- za ponoven sprejem zahteve po ugotavljanju manjšine;
- za dopuščanje številnih posamičnih dejanj narodnostne mržnje
- in tudi za vsebino in argumentacijo zadnje avstrijske note, ki prevzema stališča protimanjšinskih dejavnikov.

²¹ Za čas od podpisa avstrijske državne pogodbe do pomladi 1972: (Tone Zorn), Nekaj podatkov o jugoslovansko-avstrijskih odnosih v luči manjšinskega vprašanja, (Ob obisku predsednika IS Djemala Bijedića aprila letos Avstriji), VKP, Ljubljana, V/1972, št. 3, str. 27—32. — Za čas od 1945 do pomladi 1959: D. R., Jugoslavija in koroški Slovenci u Avstriji, Jugoslovanski pregled, Beograd, III./1959, št. 6, str. 257—259.

Prve nemško-nacionalistične organizacije so bile na Koroškem in na Štajerskem obnovljene že kmalu po koncu druge svetovne vojne.²² Okoliščinam primerno vse seveda niso takoj spočetka pokazale svojega protimanjšinskega značaja. Se danes prav tako velja, da pri nekaterih organizacijah in društvih prihaja njihovo protimanjšinsko bistvo do izraza le ob posameznih priložnostih in da se marsikdaj znaten del članstva niti ne zaveda, da so vključeni v stroj raznarodovanja manjšine. Že leta 1945 (28. nov.) je bila ustanovljena takoimenovana »Zveza avstrijskih Slovencev — Bund österreichischer Slowenen«²³. V letu 1947 je bil oblastem priglašen »Kärntner Bildungswerk«.²⁴ Od januarja 1947 pa nekako do leta 1949 je deloval »Bund der heimattreuen Südkärntner«, ki je ponovno oživel ob ljudskem štetju leta 1961.²⁵ »Kärntner Landsmannschaft« je prva tri leta upravljal komisar, leta 1948 pa si je organizacija spet sama izvolila odbor.²⁶ Še pred podpisom avstrijske državne pogodbe je med drugimi društvi pričel delovati tudi »Kärntner Sängerbund«.²⁷

Omenili smo že, da je bila misel na prepoved protimanjšinskih organizacij stalno prisotna v pripravah za doseg sporazuma o mirovni pogodbi z Avstrijo; tudi po pariškem kompromisu je Jugoslavija opozarjala na njihovo oživljanje v znanem memorandumu jeseni 1949, pred podpisom avstrijske državne pogodbe v stikih z avstrijskimi oblastmi še večkrat v letih 1953 in 1954.²⁸

Osrednja nemško-nacionalna organizacija na avstrijskem Štajerskem — »Alpenländischer Kulturverband« — je bila ustanovljena v letu 1952 kot neposredni organizacijski, idejni in pozneje tudi materialni dedič predvojnih velikonemških, šovinističnih in pronacističnih organizacij.²⁹

S podpisom avstrijske državne pogodbe je delovanje tovrstnih organizacij, prav tako pa ustanavljanje novih, postalo povsem nedvoumno protizakonito, saj jih je direktno prepovedoval ne samo člen 7, ampak tudi člen 4 (prepoved velikonemške propagande) in člen 9 avstrijske državne pogodbe (prepoved oživljanja nacizma).

V nasprotju z vsemi pričakovanji pa je ravno podpis državne pogodbe pomenil znak za začetek pospešenega ustanavljanja protimanjšinskih društev in oživitve starih organizacij, s starimi programi, z večinoma istim članstvom in

²² Najpopolnejši pregled obnavljanja in povojnega delovanja nemško-nacionalnih organizacij v Avstriji je pripravil Tone Zorn v tipkopisni razpravi, ki jo hrani knjižnica INV, »Izpolnjevanje odstavka 5 člena 7 a. d. p. na avstrijskem Koroškem«, Ljubljana 1969—70, str. 106. Po posameznih poglavjih je bila razprava objavljena v VKP v letih 1970—1973, letnik III—VI. Opozorimo naj še na najnovejši pregledni tekst »Pojav nemškega nacionalizma na Koroškem«, ki bo predvidoma objavljen v IX. letniku VKP v letu 1975.

²³ Po kopiji pravil v arhivu INV.

²⁴ Tone Zorn, Iz delovanja protislovenskih organizacij na Koroškem, poglavje »Kärntner Bildungswerk (KBW)«, VKP, Ljubljana, IV/1971, št. 4, str. 54—57.

²⁵ O tej zvezi Tone Zorn v objavi odlomka iz omenjene študije »Obnovitev in delovanje Kärntner Heimatdiensta po drugi svetovni vojni«, VKP, III/1970, št. 4, na str. 29 in 30.

²⁶ Tone Zorn, Die Kärntner Landsmannschaft, VKP, IV/1971, št. 1—2, str. 56—63.

²⁷ Kot v op. 24, poglavje »Kärntner Sängerbund«, str. 58—59.

²⁸ D. R., kot v op. 21, str. 257. Tone Zorn, kot v op. 26, str. 35.

²⁹ (Julij Felaher), »Deutscher Schulverein-Südmärk« in njegovi nasledniki v drugi avstrijski republiki, SV, Celovec, 5. 2. — 25. 3. 1960, št. 6—13. — Cit. po ponatisu v VKP, Ljubljana, IV/1971, št. 1—2, na str. 47—49. — Felaher se tu opira na pregled: dr. Erich Körner, Deutschgesinnte Verbände in Oesterreich, Die Österreichische Nation, 1955, str. 170.

vodstvom in z istimi metodami delovanja kot v prvi avstrijski republiki in v nacističnem rajhu. Tako je bil npr. »Kärntner Schulverein — Südmärk« ustanovljen 19. 5. 1955, to je le štiri dni po podpisu avstrijske državne pogodbe.³⁰ V naslednjem mesecu so legalizirala svoje delovanje prva takoimenovana »zdrženja staršev«, npr. »Elternvereinigung« oz. »Elternrat« v Pliberku/Bleiburg, ki je pollegalno rovaril proti dvojezični šolski ureditvi že približno pet let.³¹ Društva »plebiscitnih bojevnikov« so prav tako po posameznih krajih delovala že prej, 18. decembra 1955 pa so se združila v »Kärntner Abwehrkämpferbund«.³² Februarja 1956 so se na Dunaju stari nemški nacionalisti zbrali v »Arbeitsgemeinschaft für Südkärnten« in 20. februarja izdali prvo številko biltena »Südpres«, ki že dve desetletji daje osnovni ton vsemu protimanjšinskemu pisanju.³³

Pomemben korak v združevanju protimanjšinskih sil je bila jeseni 1956 ustanovitev podobne »Arbeitsgemeinschaft für Südkärnten« na Koroškem. Iz te organizacije je na zboru 24. 1. 1957 nastal razvpiti »Kärntner Heimatdienst«,³⁴ ki je tedaj združeval tri organizacije ustanoviteljice: »Kärntner Schulverein-Südmärk«, »Kärntner Abwehrkämpferbund« in »Kärntner Landsmannschaft«. Še v februarju istega leta je »Kärntner Heimatdienst« (dalje: KHD) ustanovil »Bund der Kärntner Windischen«,³⁵ 19. 9. 1958 pa še »Elternvereinigung der Pflichtschulen Kärntens«.³⁶ Po trenutnih podatkih naj bi današnji KHD sestavljalo sedemnajst organizacij. Poleg večine že naštetih organizacij so vanj vključena še nekatera veteranska društva (tudi SS-ovska!) in mladinske organizacije. Že od začetka imata neposreden vpliv na delo odbora KHD tudi svobodnjaška in ljudska stranka.³⁷

V odgovorih na zadnja jugoslovanska opozorila in proteste (note vlade SFRJ 6. 11. 1972, 11. 1. 1973 in 29. 10. 1974) je avstrijska vlada pojasnjevala, da nemškonacionalističnih organizacij ni moč prepovedati, ker delujejo v skladu z avstrijskim društvenim zakonom in njihova pravila ne vsebujejo omembe protimanjšinskega delovanja. Čeprav so možni ugovori tudi po tej plati (npr. statutarne določbe o »domovini zvestem prebivalstvu« v očitnem nasprotju z manjšino, ki se ji s tem pripisuje nezvestoba domovini in iredentizem), je treba opustiti zgolj formalno analizo in pogledati, kako nastopajo društva v javnosti. Tudi sam peti odstavek ni zamišljen kot cediło za pravila društev, v njem gre za prepoved dejavnosti, konkretno dejavnosti proti manjšinskim pravicam in značaju.

Sprejeti društveni programi, vsebina javnih nastopov, izjav, pisanja glasil, teksti drugih tiskanih materialov in vsebina ostalega delovanja teh društev kažejo,

³⁰ Kot v op. 29. Celoten tekst v VKP na str. 40—55.

³¹ Volkszeitung, Klagenfurt, 19. 6. 1955, št. 138 — Cit. po: Tone Zorn, kot v op. 25, str. 38.

³² Tone Zorn, Der Kärntner Abwehrkämpferbund, VKP, Ljubljana, V/1972, št. 1, str. 36—40.

³³ Tone Zorn, kot v op. 25, str. 39 in posebej o Südpres-u: Tone Zorn, Glasilo »Delovne skupnosti za južno Koroško« in koroški Slovenci, VKP, Ljubljana, IV/1972, št. 4, str. 50—70.

³⁴ Tone Zorn, kot v op. 25, celoten tekst na str. 23—63, posebej o »Arbeitsgemeinschaft...« in ustanovitvi Heimatdiensta na str. 38. — Ferdinand Velik, Zur Geschichte des Kärntner Heimatdienstes, Kärnten — ein Alarmzeichen, Informations- und Presse-dienst der österreichischen Widerstandsbewegung (Ö. W. I. P.), št. 1/1974, str. 23—36. Slovenski prevod: Iz knjižice »Koroška — znamenje za preplah«, K zgodovini koroškega Heimatdiensta, Naši razgledi, Ljubljana, 10. 5. 1974, str. 246—249.

³⁵ Tone Zorn, Bund der Windischen, VKP, Ljubljana, V/1972, št. 1, str. 41—45.

³⁶ Tone Zorn, kot v op. 25, str. 45.

³⁷ Dokumentacija INV.

da se »domovinstvo« sestoji predvsem iz propagiranja in izvajanja dejanj in sistematičnih ukrepov, ki naj minimizirajo manjšinsko zaščito po avstrijski državni pogodbi in drugih mednarodnih in notranjih zaščitnih instrumentih, dejanj in ukrepov, ki naj manjšino oslabijo in končno izbrišejo iz vseh področij življenja. Analiza društvenih imen, organizacijskih gesel, simbolov, naslovov časopisov, izvora premoženja, še zlasti pa strukture članstva in vodstev, kažejo presenetljivo identičnost s predvojnimi in medvojnimi protimanjšinskimi združenji, še več: te organizacije so često idejno prežete ne samo s potencirano narodnostno mržnjo, ampak tudi z očitno nepremagano fašistično ideologijo.

V programih protimanjšinskih organizacij se od vsega začetka javlja zahteva po omejitvi in odpravi obveznega dvojezičnega šolstva s »prisilnim slovenskim poukom«. Druga zahteva se veže na uradno priznanje vindišarske skupine in s tem delitev manjšine na »nacionalne, komunistične, titoistične in protiavtstrijske« Slovence na eni strani in »domovini zveste, Nemcem prijazne vindišarje«, ki jih nikakor ni moč priznati k manjšini, ampak tvorijo del nemške večine v deželi tako po svoji zgodovini, kot jezikovni pripadnosti in subjektivni zavesti. Tretja zahteva je ostala vse do danes aktualna zahteva po ugotavljanju manjšine, zahteva torej, ki nasprotuje teritorialnemu načelu manjšinske zaščite, postavlja načelen dvom o velikosti in obstoju manjšine sploh, od svoje izpolnitve pa pričakuje minimiziranje manjšinskih pravic na podlagi pričakovanih izredno nizkih števil o številu pripadnikov manjšinske skupnosti.³⁸

S postopnim uresničevanjem zahtev protimanjšinskih organizacij so se ob koncu petdesetih let programi preusmerili na preprečitev določb o slovenščini kot uradnem in sodnem jeziku, na nasprotovanje postavljanju vsakršnih dvojezičnih napisov in na zahtevo po nemškem poučevanju verouka.³⁹ Po odpravi obveznega dvojezičnega šolstva so nemškonacionalni krogi zahtevali nadaljnjo redukcijo vloge slovenščine v šolah. Dalje se zavzemajo za izrinitve slovenščine in manjšine na vseh ostalih področjih javnega življenja, tako pri delovanju političnih strank, najrazličnejših društev in organizacij, sindikatov in zbornic, občinskih samouprav, v gospodarskem življenju, še zlasti pa pri kulturnih prireditvah, ki jih podpira država in naj bi predstavile duhovno podobo dežele. Vse odločnejša in jasnejša postaja zahteva po vključitvi protimanjšinskih organizacij kot predstavnikov Nemcev v deželi v odločanje o manjšinski politiki. Z nastopanjem proti »diktatu« 7. člena avstrijske državne pogodbe in njegove dosedanje izvedbene zakonodaje se zavzemajo za odkrito revizijo Državne pogodbe. V javnih nastopih končno občasno prihaja tudi do izjav genocidnega značaja ali do zahtev po nekakšnem *apartheidu*. Programske zahteve so praviloma hkrati opremljene z zagotovitvami, da te organizacije ne nasprotujejo manjšinski zaščiti, vendar ob predhodni ugotovitvi velikosti in razširjenosti manjšine, da gre v njihovem boju predvsem za nasprotovanje »slovenizacije« nemških predelov in družbenih slojev ter da je vse nastopanje utemeljeno s sedanjimi razmerji, a tudi z zgodovinskimi izkušnjami, ki so v obmejnem prebivalstvu oblikovale nepremagljivi »prastrah«.⁴⁰

Javni nastopi KHD in drugih protimanjšinskih organizacij se često povezujejo s proslavo nekaterih zgodovinskih dogodkov, z odkrivanji spominskih obeležij, ki

³⁸ Janko Pleterški, kot v op. 7, str. 18-19.

³⁹ O tem npr. Tone Zorn v razpravi omenjeni v op. 25, str. 47 in 48.

⁴⁰ Po dokumentaciji in arhivu INV; zahteve nemških nacionalistov je moč razbrati tudi iz predhodno omenjenih pregledov delovanja protimanjšinskih sil.

naj bi čimdlje opozarjala na strani iz koroške zgodovine, za katere misli manjšina, da so metočne ali zanjo neugodne, večina pa jih zato s poudarkom slavi. Vsebina nastopov je premišljeno natrpana z govorniškimi gesli, ustrezajočimi okusu zborovalcev.

Ob sklicevanju na »prastrah« govornik običajno opozori na ugodnosti, ki jih manjšina uživa v očitnem nesorazmerju s svojo močjo. Tedaj je čas, da zborovalci dvignejo transparente oziroma začno skandirati: »Do tod so prišli srbski konjeniki in niti metra dlje!«, »Slovenska gimnazija je strup!«, »Zahtevamo ugotavljanje manjšine!«, »Slovenske Koroške nil«. Sledi opozorilo, da vlada s popuščanjem do nezaslišanih slovenskih zahtev ogroža večino. In spet transparenti in vzkliki: »Korošci, bodite budni, ne dopustite slovenizacije!«, »Koroška — svobodna in nedeljiva!«, »Proč z diktatom sedmega člena!«, »Koroška je že dvanajst stoletij dežela nemškega jezika in nemške kulture!«. Po maši s pridigo kakšnega hujskaškega župnika in po razvitju prapora ali odkritju spominske plošče se kakšnemu »abverkempferju« ali »tradicionstregerju« v zanosu že izvije ta ali drugi iz repertoarja za tako priložnost primernih vzklikov: »Fuj titokomunistični partizanski morilci!«, »Proč s čušil!«, »Hooruk čez Karavanke!« ali celo pobožen vzdih »Samo majhnega firerja rabimo...!« Prisotno orožništvo poskrbi, da se po končani prireditvi klobčič z železnimi križci in koroškimi zastavicami ovešenih ljudi in z gesli oblepljenih avtomobilov nemoteno razvije. Poročevalci hite v redakciji poročat o odgovoru, ki so ga dali »domovini zvesti« ljubljanskim plačancem na Koroškem.⁴¹

Rekonstrukcija režijske knjige za »patriotično« zborovanje je seveda le ena izmed možnih predstavitev vsebine in protimanjšinskega značaja javnih nastopov nemškonacionalnih organizacij. Ker ni naš namen razčlenjevati vseh pravnih, socioloških, političnih in psiholoških elementov, ki sestavljajo ali so povezani s protimanjšinskim delovanjem, se zadovoljujemo s podmeno, da primer dovolj jasno dokazuje meskladje takšnih nastopov z določbami petega odstavka člena 7 avstrijske državne pogodbe.

Med glasili, ki jih izdajajo protimanjšinske organizacije, naj najprej omenimo bilten dunajske »Delovne skupnosti za južno Koroško« — »Südpress«,⁴² za katerega smo že dejali, da izhaja že od 20. 2. 1956 in da oskrbuje z informacijami o slovenski manjšini in s strupenimi komentarji ves tisk, ki piše nenaklonjeno manjšini. »Die Kärntner Landsmannschaft« izdaja istoimensko glasilo,⁴³ ki je bilo posebej pomembno že v času predplebiscitnega boja. Sredi leta 1958 je postalo skupno glasilo nemško-koroških nacionalističnih društev in zvez. Ob desetletnici odprave splošne dvojezične osnovne šole na Koroškem je leta 1968 začel izhajati list osrednje protimanjšinske organizacije »Ruf der Heimat«.⁴⁴ Zveza veteranov izdaja list »Die Kameradschaft«, dunajska »Die Österreichische Landsmannschaft« mesečnik »Eckartbote« itd. Posebej zanimive so številke teh listov, ki izhajajo ob slavnostnih priložnostih, npr. ob 10. oktobru. Zadnja posebna številka »Die Kärntner Landsmannschaft« iz oktobra 1974 je izšla tudi kot samostojna knjižica »Kärnten — eine Information«; v njej je dr. Franz Koschier zbral vso pisano paleto protimanjšin-

⁴¹ Vse zahteve in gesla so dokumentirana v zbranem gradivu na INV, vir predstavljajo številni zapisi v avstrijskem in drugem tujem kot tudi jugoslovanskem tisku in publicistiki.

⁴² Tone Zorn, Glasilo »Delovne skupnosti za južno Koroško« in koroški Slovenci, VKP, Ljubljana, V/1972, št. 4, str. 50—70.

⁴³ Tone Zorn, Glasilo Koroških »Domovinskih zvez« o slovenskem vprašanju, VKP, Ljubljana, VI/1973, št. 4, str. 18—29.

⁴⁴ Podoben pregled kot za obe prej navedeni glasili je pripravil prav tako T. Zorn in bo v IX. letniku VKP v letu 1975 objavljen pod naslovom »Iz pisanja glasila KHD »Ruf der Heimat«.

skih argumentov.⁴⁵ Ob petdesetletnici koroškega plebiscita leta 1970 se je posebej »proslavila« oktobrska številka »Ruf der Heimat«; priobčila je tudi znameniti članek »Die Geschichte zieht keinen Schlusstrich«, ki se zaključuje z značilnim odstavkom: »Zgodovina torej na Koroškem še ni zarisala končne črte. Med obema narodoma jo bo zarisala samo, če eden od njiju ne bo več obstajal. Tako je obrambni boj iz leta 1920 leta 1970 še zmerom obrambni boj z orožjem srca in duha vse dotlej, dokler je tu nemški in tam slovenski narod. Bog daj, da bosta vedno odločala le srce in duh, nikoli več pa nasilje!«. ⁴⁶ Kljub izrečeni želji, v zaključnem stavku, gre prej ko slej za izjavo *genocidnega značaja* (in to ne glede na kasnejši demanti), saj nas ravno koroška zgodovina opozarja, da se nemški nacionalisti niso bali uporabljati nasilnih metod, vključno z uboji in razseljevanjem, kadar je šlo za to, da »zgodovinsko črto med obema narodoma« premikajo proti Jadranu.

Nemškonacionalne organizacije se na sodeželane često in po vsem sodeč tudi zelo uspešno obračajo s priložnostnimi tiski: letaki, plakati, transparenti. Njihova vsebina se sestoji običajno iz kratke alarmantne, posebej prikrojene ali polresnične informacije o »ogroženosti« nemštva tu in tam, ali o tej ali oni novi neupravičeni pridobitvi manjšine. Logičen sklep: v boj za koroške barve (ki jih je najti skoraj dosledno na vsakem tvrstnem tisku, za razliko od avstrijskih, ki so bolj redke); pozor pred vsakim Slovincem s te ali one strani meje!⁴⁷

Vsaka od organizacij, vključenih v »Kärntner Heimatdienst«, ima poleg propagandnega dela na skrbi še eno izmed specifičnih dejavnosti. To je lahko pospeševanje nemškega šolstva z ustanavljanjem in podpiranjem šol, štipendiranjem učiteljskega kadra, ki naj bi izvajal germanizacijo, z zbiranjem nemških knjig in njihovim posredovanjem šolarjem na dvojezičnem ozemlju, s »kupovanjem« otrok z darili, za katere skrbe patronatske organizacije iz notranjosti Avstrije. To je skrb za pospeševanje narodopisja in oživljanje (tudi izmišljanje) starih običajev, vključno z obvezno nošnjo »Kärntner-tracht«, kar vse naj bi ustvarjalo ob popolnem zanemarjanju slovenskega deleža vtis, da je Koroška ena izmed najčistejših germanskih dežel. Zgodovino pisje ima spet svoje mesto, saj je podatke o naselitvenem prostoru Slovencev, njihovem številu še vse do prve svetovne vojne, o deležu Koroške v kulturni zgodovini celotnega slovenskega naroda in podobne »lepotne napake« treba odriniti v kot in prekriti z množico publikacij, proslav in »znanstvenih odkritij« o primatu nemštva in obrobnosti slovenstva v preteklosti dežele. Folklorna, pevska in glasbena društva imajo poleg gojenja vrednot, ki jih vsebuje takšno kulturno udejstvovanje, še hvaležno nalogo, da predstavljajo koroško kulturo tujim turistom in svetu nasploh na tako imenovanih »koroških večerih«. Ti lahko z morebitnim dodatkom ene ali dveh slovenskih pesmi in s poudarjanjem sožitja v smislu enotnega srednjeevropskega prostora ali regije »Alpe-Jadran« v popolnoma slovenski vasi ustvarijo vtis, da je manjšina le še folklorni relik, ali

⁴⁵ V dnevniku Delo, Ljubljana, XVI/1974, (9. nov.) št. 262 sta na str. 27 objavljena članka Toneta Zorna »Kärnten — eine Information«. Koroški »prastrah« in Janeza Stergarja »Kdo je izdajatelj pamfleta »Kärnten — eine Information«. »Skurna storija« o dr. Koschierju. Organiziran nacist, od 1941. do 1945. leta pa nemški funkcionar v okupirani Sloveniji.

⁴⁶ Ruf der Heimat, Mitteilungen des Kärntner Heimatdienstes, Klagenfurt, 1970, (okt.) št. 14 — Prevod odstavka v glavnem po prevodu v članku T. Zorna, citiranem v op. 25, str. 50; na istem mestu, na str. 63 je objavljen tudi faksimile članka.

⁴⁷ Zbirka drobnih tiskov v arhivu INV.

pa da se slovenstvo pričinja tako ali tako šele za (bližnjo in odprto) mejo.⁴⁸ Med posebnimi protimanjšinskimi organizacijami dalje ne gre spregledati združenj nekdanjih plebiscitnih borcev, veteranov iz druge svetovne vojne in v novejšem času, ki prinaša izumiranje starejših letnikov, vključitev mladine — »Traditions-träger«-jev. V takoimenovanih »Domovinskih hišah« v Pliberku/Bleiburg, Dobrli vasi/Eberndorf in v Miklavčevem/Miklauzhof se odvija pestra dejavnost »domovini zvestih«.⁴⁹

Kontinuitete nekaterih sedanjih protimanjšinskih organizacij z njihovimi predhodnicami ni težko dokazati. Koroška »Landmannschaft« obstaja takorekoč neprekinjeno še izpred prve svetovne vojne. Popolna je tudi kontinuiteta »Schulverein-Südmark« in koroških obrambnih borcev »abverkempferjev«, imena »Kärntner Heimatdienst« je podedovano po organizaciji, ki je pod tem imenom delovala od marca 1920 do leta 1924, ko je z istopom socialnih demokratov iz nje spremenila ime v »Kärntner Heimatbund«.

Med organizacijskimi gesli se pred drugo svetovno vojno in po njej ponavljajo: »Koroško Koroščem!«, »Za ljudstvo in domovino!«. V letih 1944—1945 je na Koroškem izhajal nacistični listič, ki je ščuval prebivalstvo zoper antifašistične borce v deželi, še zlasti zoper slovenske partizane. Njegovo ime »Die Heimat ruft!« je v neznatno spremenjeni obliki podedovalo sedanje hajmatdinstovsko glasilo »Ruf der Heimat«. Sestavni del naslova nacističnega časopisa je v prisego dvignjena desnica — enako je z danes izhajajočim »Ruf«-om; v prisego dvignjena desnica je namreč simbol zvestobe, ki ga vsebuje znak »Kärntner Heimatdienst«-a.⁵⁰

Glede dedovanja premoženja predvojnih predhodnic je posebej zanimiv primer organizacije »Schulverein-Südmark«. Ta je bila v prvi avstrijski republiki zaradi svojega posebnega pomena pri utrjevanju nemštva deležna podpore oblasti, čeprav je bila zatočišče ilegalnih nacistov in bila edina izvenrajhavska članica berlinskega »Verband für das Deutschtum im Ausland«, v katerega je bila po priključitvi Avstrije v celoti vključena. V procesu povojne denacifikacije so avstrijske oblasti prepovedale organizacijo in ji zaplenile premoženje z utemeljitvijo, da so njena pravila še pred priključitvijo Avstrije vsebovala velenemške in rasne protizidovske določbe.⁵¹ Leta 1960 kanclerju Gorbachu ni uspel poskus vrnitve premoženja obnovljeni »Südmark«-i, ker so temu nasprotovali vladni koalicijski partnerji — socialisti. Ko pa so bili socialisti leta 1968 v opoziciji, je Klausova vlada 4. julija 1968 v parlamentu z glasovi ljudske in svobodnjaške stranke sprejela zakon št. 257 o vrnitvi premoženja tej nemško-nacionalistični organizaciji. »Kärntner Schulverein — Südmark« je tako npr. znova prišel do šol v Diči vasi/Gödersdorf in Zavrhu/Bärental in do zemljišč v Megvarju/Maglern in Breznici/Friessnitz,

⁴⁸ Takšna »folklorizacija« manjšinskega problema je ena izmed oblik, ki spremlja raznarodovanje; pri »vindišarjih« je npr. značilno, da na veliko prepevajo »svoje« — to je koroške slovenske pesmi v obeh ljudskih jezikih (slovenskem in nemškem patois). Po naših spoznanjih se ta pol uradno pospeševana »folklorizacija« uveljavlja tudi pri gradiščanskih Hrvatih.

⁴⁹ Osnovne informacije glede domov: Tone Zorn, Domovi nemškonacionalnih organizacij na južnem Koroškem, VKP, Ljubljana, IV/1971, št. 1—2, str. 64—65.

⁵⁰ Na podobnost obeh listov je opozoril zapis z reprodukcijama v dnevniku Delo, Ljubljana, XV/1973, (7. sept.) št. 273: »Ista misel — ista roka«.

⁵¹ Österreichische Zeitung 22. 3. 1947, Volkszeitung 22. 3. 1947 in Slovenski vestnik 25. 3. 1947. — Cit. po v op. 29 navedeni razpravi J. Felaherja, str. 47 ponatisa v VKP.

medtem ko je štajerska organizacija med drugim zopet pridobila šole v Mlaki/Laaken, Soboti/Soboth in v M. Radljah/Kleinradl.⁵²

Preostaja še primerjava kontinuitete glede na strukturo članstva in vodstev protimanjšinskih organizacij. Za zvezo plebiscitnih »brambovcev« je osnovna članska struktura ostala seveda enaka kot pred vojno. Kje in kako so se združili člani raznih veteranskih društev iz druge svetovne vojne? Zaradi pomanjkanja podatkov je pri ostalih organizacijah analiza sestave članstva težja. Na marsikaj sicer lahko sklepamo po društvenih programih in po članstvu, ki nastopa na javnih prireditvah, splošne zaključke pa je težje izpeljati. Nasprotno pa vsi podatki v dosednji literaturi in preverjanje časopisnih objav o volitvah odbornikov jasno dokazujejo, da je personalna kontinuiteta od predvojnih do sedanjih protimanjšinskih voditeljev izredno močna.⁵³

Voditelji vrste v koroški Heimatdienst vključenih organizacij so nekdanji znani nacisti. To velja za vodjo »Landsmannschafta« in vrste drugih društev, ki se ukvarjajo z narodopisjem, dr. Franza Koschierja, dosedanjega direktorja koroškega deželnege muzeja; v SS je bil član od decembra 1937 s številko 299.580, v NSDAP pa se je legalno vključil marca 1938 s številko 6.275.171.⁵⁴ Predsednik »Kärntner Abwehrkämpferbunda« Siegfried Sames je bil član NSDAP vsaj od leta 1923 s številko 26.661, od 8. marca 1932 je bil tudi član ilegalne nacistične učiteljske zveze (NSLB). Pobudnik gradnje »Grenzlandheim«-a v Pliberku Karl Stukovnik je postal član NSDAP že 1. septembra 1933.⁵⁵

Ceprav se danes zaradi razumljivih časovnih razlogov delež nekdanjih organiziranih nacistov zmanjšuje, ostaja dejstvo, da so v času obnavljanja protimanjšinskih organizacij in v prvih letih njihovega delovanja po drugi svetovni vojni odbore sestavljali skoraj izključno nekdanji nacisti, izmed katerih so si mnogi med NOB umazali roke s sodelovanjem v nacističnem okupacijskem sistemu na Slovenskem.⁵⁶ Dr. Julij Felaher je npr. prvi odbor »Kärntner Schulverein — Südmark« iz maja 1955 označil takole: »V odbor so bile izvoljene samo take osebe, ki so demokratski javnosti znane kot predstavniki velenemške in protislovenske propagande na Koroškem. Za predsednika je bil izvoljen bivši vodja koroškega Heimatschutza (predhodnik fašističnega Heimwehra) dr. Walter Lakomy, direktor trgovske zbornice v pok. v Celovcu. V odboru so dalje bivši nacisti: Alex Elsenwenger, ki je med nemško okupacijo vodil pri »Deutscher Berater« (t. j. vrhovna nemška okupacijska uprava v Ljubljani) gospodarski referat, posebej zadeve Slovincem zaplenjene imovine; ing. Herman von Metnitz iz Pliberka, ki je med vojno osebno vodil policijske in SS-ovske odrede proti koroškim partizanom ter zakrivil pokol koroških partizanov na Komlju; Vilma Jobst iz Velikovca, voditeljica ženstva v koroški FPÖ, bivša nacistka, znana po svoji udeležbi v hujskaški propagandi

⁵² Članka »Klaus will Südmark-Realitäten aus Bundesgeldern übertragen« in »Staatsvermögen für Deutschen Schulverein« v Arbeiter Zeitung, Wien, 1968, (9. mar.) št. 57, str. 2 in (13. mar.) št. 60, str. 3. Objava zakona v Bundesgesetzblatt für die Republik Österreich, 1968, (12. jul.) št. 58, str. 1005. — Primer omenjata tako D. Druškovič v delu pod op. 15, RiG 6, str. 53, kot tudi še neobjavljen tekst pod op. 22.

⁵³ O tem zlasti teksti navedeni v op. 22 in op. 29.

⁵⁴ Največ podatkov v članku F. Velika iz op. 35 in J. Stergarja iz op. 45.

⁵⁵ Podatki za Samesa in Stukovnika so bili večkrat objavljeni, nazadnje v SV, Celovec, XXIX/1974, (15. mar.) št. 11, str. 2 v članku »Dejansko gre za obrambo časti in ugleda Koroške in Avstrije«.

⁵⁶ O tem zlasti teksti navedeni v op. 22 in op. 29.

zoper dvojezično šolstvo na Koroškem; ravnatelj glavne šole na Čajni v Ziljski dolini Andreas Fischer, bivši nacist, ki prepoveduje učencem glavne šole v Čajni slovensko govornico tudi zunaj šole; dalje Hans Glantschnigg iz Vovber, znani šovinistični hujskač; R. Lutschounig iz Žihpolj, ki ima že sam obstoj dvojezične šole za ogrožanje nemštva itd.³⁷

Glede na politično preteklost vodij in idejno usmerjenost znatnega števila članov je ideološka povezava nemškonacionalističnih organizacij z neonacizmom skoraj nujna. Primere za to lahko najdemo v etiketiranju Slovencev s »titokomunisti in banditi«, v izrazito negativnem in hujskaškem odnosu do medvojnega profitašističnega boja in do spomenikov padlim partizanskim borcem na Koroškem, v žaljivem in omalovažujočem pisanju o okupatorskih ukrepih zoper manjšino (vključno z izseljevanjem in obglavljanjem selških žrtev), v samem članstvu veteranskih združenj SS-ovskih enot v Heimatdienstu, v prirejanju skupnih proslav in prireditev ipd.³⁸

Številna znanstvena dela z obeh strani meje so jasno razkrinkala vsebino in bistvo protimanjšinskega delovanja, ki ga nemškonacionalistične organizacije zakrivajo pod patriotsko geslo o »narodnostnem delu domovini zvestega prebivalstva«. Rezultati znanstvenih analiz, še bolj pa številni zgovorni dokazi iz vsakodnevnega življenja, so avstrijskim oblastem dobro znani, tako iz pisanja njihovega lastnega tiska, intervencij prizadetih manjšin, nekaterih naprednih avstrijskih in tujih organizacij, kakor tudi — nedvomno — iz lastnih policijskih, v nekaterih primerih tudi sodnih poročil. Stalno je na tovrstne pojave opozarjala tudi jugoslovanska vlada.

Nevarnost, ki prihaja od oživiljenega delovanja nemškonacionalističnih organizacij, so prizadete manjšine hitro začutile in nanjo tudi takoj pričele opozarjati avstrijske oblasti. V nepopolnem pregledu naj najprej omenimo protest koroških slovenskih organizacij in dveh neslovenskih organizacij (»Landesverband der Widerstandskämpfer und Opfer des Faschismus« ter »Bund demokratischer Frauen«) ob ponovni ustanovitvi Schulvereina 19. 5. 1950.³⁹ V odgovoru na protest je deželni glavar zapisal: »Glede šolskega društva Südmark sem popolnoma vašega mnenja. Se preden so pri meni intervenirali, sem opozoril pristojno ministrstvo. Ustano-

³⁷ Po ponatisu teksta iz op. 29, str. 50.

³⁸ Poleg že naštetih del o obnavljanju organiziranega nemškega nacionalizma v Avstriji po drugi svetovni vojni naj tu opozorimo na analizo B. Bohteta v tej številki RiG-a in na članek Hannsa Haasa »Neofaschismus in Österreich«, (ki ga Bohte tu povzema). Članek Karla Stulpharrerja »Germanisierung in Kärnten«, Neues Forum, Wien, XIX/1972, (dec.) št. 12 je izšel tudi v slovenskem prevodu: Germanizacija na Koroškem, Zaliv, Trst, 1973, (sep.) št. 42-43, str. 235-248. Posebej je omeniti še v avstrijski javnosti izredno odmeven izid »Informations- und Pressedienst der Österreichischen Widerstandsbewegung (Ö. W. I. P.)«, Nr. 1/1974, ki je izšel pod skupnim naslovom »Kärnten — ein Alarmzeichen« in poleg pomembnega uvoda člana odporiškega gibanja in današnjega vidnega levega socialno-demokratskega politika Josefa Hindelsa prinaša glede povezave neonacizma z nacionalizmom še v op. 34. omenjeni članek F. Velika o zgodovini Heimatdienst, članek Wilhelm Fille »Bemerkungen zur Ideologie des Kärntner Oktobers 1972« (str. 49-55) in članek Kurta Traara »Deutschnationalismus in Kärnten« (str. 56-65). Obširnejša prikaza omenjene publikacije v slovenščini: Dušan Nečak, »Kärnten — ein Alarmzeichen«, ..., Kronika, časopis za slovensko krajevno zgodovino, Ljubljana, XXII/1974, št. 2, str. 135-137 in Janez Stergar, Knjižica »Kärnten — ein Alarmzeichen« (Koroška — znak za preplah), VKP, Ljubljana VII-VIII/1974, št. 2-3, str. 119-123.

³⁹ SV, Celovec, 17. 6. 1955, Volkswille, Klagenfurt 22. in 25. 5. 1955. — Cit. po ponatisu teksta iz op. 29, str. 52.

vitev društva je že odobrena in bi bilo mogoče proti njemu nastopati šele, če bi se udeleževalo v masprotju s pravili. Varnostni direkciji sem naročil, naj posebej pozorno opazujejo delovanje tega društva.«⁶⁰ Po tromesečnem odlašaju je na ponovno vlogo Zveze slovenskih organizacij oktobra 1955. odgovorila tudi varnostna direkcija in sicer, da po proučitvi okoliščin ne kaže, da bi bila z delovanjem Kärntner Schulveren-Südmark kršena določila 7. člena državne pogodbe in da torej ni razloga za ukrepe oblasti proti tej organizaciji.⁶¹

Temeljni dokument manjšine glede izpolnjevanja petega odstavka člena 7 in prepovedi protimanjšinskih organizacij slejkoprej ostaja Spomenica zvezni vladi 11. oktobra 1955.

Obe slovenski osrednji organizaciji (Zveza slovenskih organizacij — ZSO in Narodni svet koroških Slovencev — NSKS) sta proti oživiljeni dejavnosti Südmarke in njenim prizadevanjem po dedovanju premoženja predvojne predhodnice kakor tudi proti združevanju Landsmannschafta in Abwehrkämpferbunda v »Delovno skupnost za južno Koroško« protestirali konec novembra 1956 pri varnostni direkciji za Koroško in prepis vloge poslali tudi notranjemu ministrstvu in ministrskemu komiteju za izvedbo člena 7 Državne pogodbe.⁶² 15. januarja 1957 so ZSO, NSKS in Hrvatsko kulturno društvo (HKD) iz Zeljezna zaradi delovanja protimanjšinskih organizacij skupno protestirali pri diplomatskih predstavnikih Sovjetske zveze, Velike Britanije, Združenih držav Amerike in Francije ter prepis protesta poslali tudi avstrijski zvezni vladi.⁶³ Prepoved hujskanja proti manjšini je zahtevana tudi v protestni resoluciji s skupnega zborovanja ZSO in NSKS dne 23. junija 1957,⁶⁴ v skupnih spomenicah koroških Slovencev in gradiščanskih Hrvatov zvezni vladi dne 29. septembra 1957⁶⁵ in dne 6. septembra 1958.⁶⁶

Posebej proti škruvanju v zvezi s šolsko ureditvijo so koroški Slovenci protestirali v resoluciji zvezni vladi dne 1. oktobra 1958, zaradi manjšini sovražnega rovarjenja in škruvanja pa so pri zveznem notranjem ministrstvu vložili protest še 31. avgusta 1959. Med drugimi dokumenti so na posledice delovanja protimanjšinskih sil opozarjale spomenica koroških Slovencev k ljudskemu štetju leta 1961 iz jeseni 1961, vloga zveznima ministrstvoma za zunanje zadeve in pouk glede slovenske srednje šole, manjšinskega šolskega nadzorstva in načrtovane novele kazen-

⁶⁰ Volkswille, Klagenfurt, 25. 5. 1955, Salzburger Nachrichten, Salzburg, 14. 6. 1955 in SV, Celovec, 17. 6. 1955. — Cit. po ponatisu teksta iz op. 29, str. 52.

⁶¹ SV, Celovec, 10. 2. 1956. — Cit. po ponatisu teksta iz op. 29, str. 53.

⁶² SV, Celovec, 2. november 1956, št. 44. — Cit. po ponatisu v »Pregledu predlogov in intervencij slovenskih manjšinskih organizacij na Koroškem pri avstrijskih oblasteh za izpolnitev člena 7 državne pogodbe«, ki ga je Tone Zorn objavil v RiG 1966, št. 4—5, str. 381—400. Citirani tekst na str. 383—384.

⁶³ SV, Celovec, 18. 1. 1957, št. 3 in Naš tednik — Kronika (odslej: NT-K), Celovec, 17. 1. 1957, št. 3. — Cit. po istem viru kot v op. 62, str. 384—385.

⁶⁴ SV, Celovec, 28. 6. 1957, št. 26 in NT-K, Celovec, 27. 6. 1957, št. 26. — Cit. po viru iz op. 62, str. 386—387.

⁶⁵ SV, Celovec, 4. 10. 1957, št. 40 in NT-K, Celovec, 3. 10. 1957, št. 40. — Cit. po viru iz op. 62, str. 387—388.

⁶⁶ SV, Celovec, 12. 9. 1958, št. 37 in NT-K, Celovec, 11. 9. 1958, št. 37. — Cit. po viru iz op. 62, str. 395.

skega zakona za čuvanje notranjega miru (dne 12. januarja 1962)⁶⁷ ter vloga zunanjemu ministru (16. marec 1965).⁶⁸

Brezuspešna je bila intervencija predsednika NSKS dr. Valentina Inzka pri kanclerju dr. Josefu Klausu leta 1967; Inzko je opozoril na škodljivost delovanja KHD (Kärntner Heimatdienst) proti avstrijskim državnim interesom in rešitvi manjšinskih vprašanj ter na nujnost prepovedi te organizacije.⁶⁹ Enako je bilo s posredovanjem obeh osrednjih slovenskih koroških organizacij pri avstrijskem predsedniku Franzu Jonasu in notranjem ministru v začetku leta 1971; minister je odgovoril, da je vlogo prepustil celovškemu državnemu pravdništvu.⁷⁰ Po tem času je zahteva po prepovedi KHD in vanj vključenih organizacij postala »ceterum censeo...« koroških Slovencev v vseh vlogah oblastem. Ob začetku leta 1974 (15. januarja) je ZSO poslala zveznemu predsedniku Franzu Jonasu protest zaradi pomilostitve koroških »tafelsturmerjev« iz jeseni 1972,⁷¹ ob letu (2. januarja 1975) pa sta osrednji organizaciji v skupni izjavi javnosti ponovno pokazali na škodljivost nemško-nacionalističnega delovanja proti manjšini.⁷²

Pričujoče naštevanje je morda bolj izčrpljujoče kot izčrpnno, dokazuje pa, da so manjšine kontinuirano in pogosto opozarjale odločilne avstrijske dejavnike na kršitev določb petega odstavka 7. člena avstrijske državne pogodbe.

Njihove proteste sta podprli obe evropski manjšinski organizaciji: AIDLCM (Mednarodna zveza za obrambo ogroženih jezikov in kultur) ter FUEV (Federalistična unija evropskih narodnostnih skupnosti),⁷³ v novejšem času še posebej glasno tudi nekatere napredne avstrijske organizacije, ki jih združuje solidarnostno gibanje za pravice koroških Slovencev.⁷⁴

V boju za izpolnitev določb petega odstavka člena 7 se v zadnjih letih predstavniki manjšine poskušajo posluževati tudi sodnih poti, žal brez večjega uspeha. Tako se je npr. z oprostivijo končala tožba slovenskih študentov proti uredniku »Ruf der Heimat«, ki je oktobra 1970 objavil znani članek s pozivom na končni boj proti koroškim Slovincem.⁷⁵ Zaradi razpihovanja narodnostne mržnje v »Informacijskem pismu« Heimatdienta koroškim šolarjem in študentom ob zidanju slovenske gimnazije v Celovcu je ZSO januarja 1974 napravila prijavo na državno pravdništvu v Celovcu.⁷⁶ V pravdi profesorjev slovenske gimnazije proti predsedniku KHD dr. Josefu Feldnerju zaradi napisa »Slovenska gimnazija — velik strup« na zborovanju, ki ga je organiziral KHD oktobra 1974, se prav tako kaže neučinkovitost sodišča.⁷⁶

Pač pa so predstavniki nemškonacionalističnih organizacij doslej že večkrat dosegli sodne obsodbe koroških Slovencev in njihovih avstrijskih zaveznikov. Na dveh

⁶⁷ Za vse navedene vloge po dokumentaciji INV.

⁶⁸ Views of the Carinthian Slovenes submitted on March 16th 1965 to the Austrian foreign Minister dr. Bruno Kreisky. — Cit. po viru iz op. 62. str. 397—400, o nacionalizmu zlasti str. 400.

⁶⁹ Po članku T. Zorna iz op. 25, str. 23.

⁷⁰ Po D. Druškoviču, slovenska izdaja dela iz op. 15, RiG 1974, str. 36.

⁷¹ SV, Celovec, XXIX/1974, (25. jan.) št. 4, str. 2.

⁷² SV, Celovec, XXX/1975, (3. jan.) št. 1 (1691), str. 2 in 7.

⁷³ Npr. Avstrijska liga za človekove pravice, vrsta študentskih organizacij, Komunistična partija Avstrije itd. — Po dokumentaciji INV.

⁷⁴ O tem D. Druškovič v slovenski izdaji dela iz op. 15, RiG 1974, str. 36.

⁷⁵ Heimatdienst spet ščuva na narodnostno mržnjo. Kaj bo napravil državni pravnik? SV, Celovec, XXIX/1974 (1. feb.) št. 5, str. 1.

⁷⁶ Primerjaj: Zvone Zorko, Pravda v Celovcu, Delo, Ljubljana XVI/1974, št. 289, str. 4.

sodnih razpravah v letih 1967 in 1968 je bil odgovorni urednik »Slovenskega vestnika« denarno kaznovan, ker je list pisal o zloglasnem dr. Hansu Steinacherju kot o SA-Standartenführerju in protiavstrijskem delavcu v okviru predvojnega Volksbunda für das Deutschtum im Ausland in nacistične stranke, čeprav je toženez dokazal nacistično miselnost dr. Steinacherja in njegovo članstvo v NSDAP.⁷⁷ 5. februarja 1968 je okrajno sodišče v Borovljah obsodilo tedanjega predsednika NSKS dr. Inzka zaradi žaljenja časti predsednika Heimatdiensta.⁷⁸ Pred celovškim sodiščem je bil 19. oktobra 1973 obsojen Herbert Guttenbrunner zaradi žalitve KHD, ker je v pismu bralcev, ki ga je 31. avgusta istega leta objavil »Slovenski vestnik« (in še nekateri celovški časopisi), zapisal, da je Heimatdienst »rakasta tvorba Koroške«.⁷⁹ Decembra 1973 je KHD spet tožil odgovornega urednika »Slovenskega vestnika« Andreja Kokota, ker je objavil odstavek iz govora predsednika ZSO dr. Francija Zwittera na proslavi obletnice slovenskih kmečkih uporov v Globasnici. Dr. Zwitter je v inkriminiranem odstavku zapisal v zvezi z zahtevo po ugotavljanju manjšine, da grožnja in atentati niso nič drugega »kot pričetek uresničitve leta 1970 v »Ruf der Heimat« napovedane narodnostne politike s ciljem čimprejšnje iztrebitve naše narodnostne skupnosti in izpolnitve poznanega nacističnega povelja »Macht mir das Land deutsch!«, kar pomeni napoved boja na življenje in smrt.⁸⁰

Naštevaje naj zaključimo še z dvema najnovejšima primeroma, ki sta vsak zase dovolj pomenljiva. Zaradi članka v »Našem tedniku«, ki je označeval Heimatdienst za neonacističnega in terorističnega ter delujočega proti ustavi je dr. Feldner tožil odgovornega urednika slovenskega tednika Janka Tolmajerja. Bolj od končne sodbe je zanimiv sklep avstrijskega vrhovnega sodišča (3. januarja 1974), da zadevo odvzame koroškemu sodiščem in jo dodeli okrajnemu kazenskemu sodišču na Dunaju.⁸¹ V začetku maja 1974 je dr. Feldner predaval v Salzburgu, zaradi protestov levičarskih študentov pa je v dvorani prišlo do pretepa med njimi in pripadniki Heimatdiensta. Posredovati je morala tudi policija. Po dostopnih informacijah naj bi v kratkem moralo pred sodišče več levičarjev, med njimi tudi študent Reinhard Kannonier, ki je bil tedaj hudo poškodovan.⁸²

Vprašanje delovanja velenemških protimanjšinskih organizacij se v različnih avstrijskih deželah postavlja z različno ostrino. Naš prikaz se je omejeval predvsem na Koroško zaradi treh vzrokov: a) delovanje protimanjšinskih organizacij za koroške Slovence predstavlja osrednjo zapreko v boju za njihove pravice in za ohranitev njihove narodnostne skupnosti z vsemi konstitutivnimi elementi, b) protimanjšinske sile so na Koroškem razmeroma jasno identificirane, kar velja še posebej za krog »Kärntner Heimatdiensta«, c) njihovo delovanje je bilo v dosedanjih manjšinskih dokumentih ter znanstveni in politični publicistiki že razmeroma dobro obdelano.

Na Stajerskem in Gradiščanskem protimanjšinske organizacije delujejo bolj prikrito in zato morda še bolj uspešno kot na Koroškem. V znatni meri je prikriti-

⁷⁷ Podrobneje o celotnem primeru T. Zorn v delu pod op. 25, str. 29 in 30.

⁷⁸ Kleine Zeitung, Klagenfurt, 6. 2. 1968. — Cit. po delu T. Zorna iz op. 25, str. 23.

⁷⁹ Volkswille, Volkszeitung in Kleine Zeitung, vsi Klagenfurt, 20. 10. 1973 na straneh 3, 3 oz. 9. Zvone Zorko, Resnica: »žalitev«. Na Koroškem spet sodba v korist Heimatdiensta, Delo, Ljubljana, XV/1973, št. 287, str. 7.

⁸⁰ SV, Celovec, XXVIII/1973, (21. dec.) št. 51, str. 1.

⁸¹ Naš tednik, Celovec, 1974, (17. jan.) št. 3, str. 1 in Kleine Zeitung, Klagenfurt, 1974, (21. sep.) št. 217, str. 13.

⁸² Delo, 7. 5. 1974, št. 105 in dokumentacija INV.

tost posledica premale budnosti in prodornosti obeh prizadetih manjšin, svoj del »krivde« pa nosita tako avstrijska država kot demokratična javnost. Štajersko inahico »Südmark« — »Alpenländischer Kulturverband« smo že omenili. Za Gradiščansko naj poleg že omenjenih skupnih spomenic koroških Slovencev in gradiščanskih Hrvatov med opozorili na obstoj protimanjšinskih sil navedemo v časopisih razširjeno etiketiranje Hrvatov z ekstremisti in šovinisti, v deželnem zboru celo z velezdajalci,⁴¹ Veitrovo mnenje, da »gotovo obstoje na Gradiščanskem osebe in družbene skupine, ki teže k zmanjšanju uporabe hrvaškega jezika in s tem pripravljajo asimilacijo in to povsem namerno in izrazito« (Veiter tu nadaljuje z omenjenim razmišljanjem, češ da se ta propaganda odvija v okviru obstoječih zakonov)⁴² ter tozadevne ugotovitve politologinje Mirjane Domini.⁴³

* * *

Se pred podpisom avstrijske državne pogodbe je leta 1951 pri popisu prebivalstva avstrijska vlada popustila nacionalističnemu pritisku in dopustila, da je centralni avstrijski statistični urad sprejel popisne kategorije, ki jih je uvedel nacional-socializem, pri čemer mislimo predvsem na pojav »vindišarjev«⁴⁴ in popisovanje desetih jezikovnih kategorij na Koroškem. Ob naslednjih dveh ljudskih štetjih se je praksa ponovila, kljub izrecnim protestom slovenskih manjšinskih organizacij in dejstvu, da so vsak popis spremljale nacionalistične kampanje in da so se nacionalistične organizacije celo same javno hvalile s tem da so one »konigirale« popisne rezultate v škodo manjšini.⁴⁵ Se več, avstrijske oblasti so same neposredno vzpodbujale vpisovanje diskriminacijske oblike »vindiš«.⁴⁶ Rezultate štetij avstrijska vlada že nekaj let skuša po konceptu nacionalističnih organizacij uporabljati za upravičevanje skrčevanja obsega manjšinsko-varstvenih določb oz. celo za vzdrževanje načelnega dvoma o potrebnosti celotnega kompleksa manjšinske zaščite in obstoja manjšine sploh. V prvi vrsti naj tu omenimo na restriktivno izračunavanje jezikovnih podatkov štetij 1951 in 1961 vezano omejeno teritorialno veljavnost zakona o uporabi slovenščine pred sodišči iz leta 1959 in zakona o dvojezičnih topografskih napisih iz leta 1972.⁴⁷ Kombinacije s številkami ljudskih štetij so še vedno aktualne pri delu takoimenovane »študijske komisije« in manipulacijah z načrtovanim ugotavljanjem manjšine. Takšna

⁴¹ Dr. Ivan Müller v zborniku »Gradiščanski Hrvati«, Zagreb 1973, str. 315.

⁴² Theodor Veiter, v op. 11 navedeno delo, str. 100, 101 in 230.

⁴³ Primerjaj njeno razpravo v tej številki RiG-a.

⁴⁴ Med številno literaturo naj omenimo le: Lojze Ude, Teorija o vindišarjih — Windische, Celovec — Borovlje 1956; Tone Zorn, Nekaj aspektov vindišarske teorije po drugi svetovni vojni, Kronika, časopis za slovensko krajevno zgodovino, XIV/1966, št. 1 in v najnovejšem času razpravo »Kontinuiteta protislovenske propagande na Koroškem«, VKP, Ljubljana, VII—VIII/1974, št. 1, str. 57—72 ter v zadnjem RiG-u (1974, št. 6) povzetke D. Druškoviča na str. 15, 44 in 45. V kratkem bo v reviji Inštituta za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani »Prispevki...« izšla razprava dr. Toneta Zorna o vindišarski teoriji po drugi svetovni vojni. Glede kritike jezikovnih štetij naj opozorimo na prispevek dr. Vladimira Klemenčiča v tej številki RiG-a in na tam navedeno literaturo.

⁴⁵ Tako na občnem zboru »Kärntner Heimatdiensta« leta 1968; Die Kärntner Landsmannschaft, Klagenfurt, 1968, (maj) št. 5, str. 23—24.

⁴⁶ Naročilo koroškega deželnega glavarja Zl. 6981-2/51 z dne 8. maja 1951.

⁴⁷ Predstavniki osrednjega avstrijskega statističnega urada so v dunajskem časopisu »Lie Presse« 22. maja 1974 sami priznali, da so pri dosedanjih ljudskih štetjih manipulirali v škodo manjšine. O sprejemanju najbolj neugodnih kriterijev skrajnih nemških

negativna praksa je bila že večkrat kritizirana s strani manjšine,⁹⁰ dr. Theodor Veiter pa je npr. pred ljudskim štetjem leta 1971 zapisal, da imajo povojna avstrijska štetja s prevzemanjem jezika »windisch« isti namen kot nacisti, torej »razdrobitev« slovenske manjšine.⁹¹

Glede na to, da je v jezikovnem in narodnostnem smislu »vindišarstvo« nesmišljeno, je jasno, da sta čisto političnega značaja organizaciji, kakršen je bil »Bund der österreichischen Slowenen« v letu 1945 in je še zlasti »Bund der Kärntner Windischen« od leta 1957 dalje. Rezultati popisov kažejo na stalno upadanje pripadnikov »windisch« jezikovne skupine, novejši avstrijski podatki pa za vindišarsko organizacijo celo trde, da ima le še šest članov. Kljub temu sta v odboru te »organizacije« zastopani tako Avstrijska ljudska stranka — s predsednikom dr. Valentinom Einspielerjem, ki je hkrati podpredsednik KHD, kakor tudi Avstrijske svobodnjaške stranke — s podpredsednikom Erichom Sillo. Vseeno avstrijske oblasti slejkoprej sprejemajo »Bund« za sogovornika pri pogovornih o manjšinskem vprašanju, v posameznih primerih celo za bolj upoštevanega sogovornika kot sta osrednji organizaciji koroških Slovencev.⁹²

Avstrijski sociolog Ludwig Flaschberger je v svoji študiji o vindišarstvu in o vzrokih za asimilacijo na Koroškem navedel tudi ozračje, ki ga ustvarjajo »koroške samoumevnosti«. Po njem namreč na Koroškem ostaja »samo po sebi razumljivo, da

- v javnosti ne govoriš slovensko,
- ne prijavljaš svojih otrok k slovenskemu pouku,
- se sploh ne zmeniš za kulturne aktivnosti koroških Slovencev,
- mišaš pojma o slovenski kulturi in zgodovini,
- se trudiš turistom prikazati povsem »nemško« Koroško,
- problematiko odrivaš in misliš, da se bo problem v nekaj letih sam razrešil z asimilacijo.⁹³

Vprašanje ugotavljanja narodnostne slike na dvojezičnem področju Štajerske v tej številki RIG-a obravnava dr. Tone Zorn. Za Gradiščansko naj dodamo le opozorilo na koroški podobno prakso ugotavljanja vrste jezikovnih variant, pri čemer poleg nemščine, hrvaščine in madžarščine avstrijski statistiki tam še niso uvedli kakšnega jezika »wasser-kroatisch« ali česa podobnega. Pač pa politika poslanca Fritza Robaka v mnogih elementih presenetljivo spominja na koroško »vindišarščino«.

nacionalistov za sodni zakon: Janko Pleterski, v op. 7 navedeno delo, str. 41—46. Za zakon o topografskih napisih: Dušan Nečak, Geneza zakona o postavitvi dvojezičnih topografskih napisov na južnem Koroškem, VKP, Ljubljana, V/1972, (dec.) št. 4, str. 5—20; (Tone Zorn), Ugotavljanje manjšine in zakon o dvojezičnih topografskih napisih, VKP, Ljubljana, VII—VIII/1974, (jul.) št. 2—3, str. 45—61; v op. 12 navedeno delo T. Zorna in J. Pleterskega, RiG 6, str. 100.

⁹⁰ Tako npr. v skupni vlogi obeh osrednjih organizacij koroških Slovencev zveznemu ministru glede izvedbe ljudskega štetja 1961 (16. november 1960) in v spomenici koroških Slovencev k ljudskemu štetju 1961 (jesen 1961) ter v vlogi notranjemu ministru v zvezi z ljudskim štetjem 1971 (20. april 1971).

⁹¹ Kärntner Tageszeitung, 21. april 1971.

⁹² Glede tega predvsem delo T. Zorna navedeno v op. 35 in še najnovejša razprava, ki bo pod naslovom »Pojav nemškega nacionalizma na Koroškem« objavljena v IX. letniku VKP leta 1975. Podatek o šestih organiziranih vindišarjih je objavil T. Veiter v delu »System eines internationalen Volksgruppenrechtes«, Wien 1970, Bd. 3/1.

⁹³ Ludwig Flaschberger, Die Windischen. Assimilation bei den Kärntner Slovenen, v brošuri Avstrijskega odporiškega gibanja pod op. 58, str. 15—22.

Na osnovi odredbe Provizorične koroške deželne vlade (3. oktobra 1945) oblikovana obvezna dvojezična šola na ozemlju južne Koroške je vseskozi predstavljala največji trn v peti oživiljenemu nemškemu nacionalizmu. Zahtevam po uveljavitvi »pravice staršev«, ki jo je bilo moč razumeti le kot pravico do odjave otrok od slovenskega pouka, so se sprva upirale tako avstrijske oblasti kot tudi pretežen del javnosti, vključno s koroškimi strankami. Še ko so zahteve obnovljenih protimanjšinskih organizacij, ki sta se jim pridružili tako novo nastala stranka »neodvisnih« oziroma »svobodnjakov« (pretežno nekdanjih nacistov) kot tudi Avstrijska ljudska stranka, sprožile obširno stavkovno gibanje po nekaterih šolah, je prosvetno ministrstvo dne 21. 11. 1956 v posebnem opozorilu označilo nastopanje proti obstoječi dvojezični šoli za kaznivo dejanje.⁹⁴

Po nacionalistični kampanji pod neposrednim vodstvom »Kärntner Heimatdiensta« in njegovih organizacij (predvsem 19. septembra 1958 na novo ustanovljenega »Elternvereinigung der Pfllichtschulen Kärntens«) ter po šolskem štrajku kot posledici te kampanje, so avstrijske oblasti odkrito kapitulirale in 22. septembra 1958 ukinile obveznost dvojezičnega šolstva na Koroškem z administrativnim odlokom koroškega deželnega šolskega sveta Zl. LSR 4337/58. Nastopanje nacionalistov je v obrazložitvi sklepa izrecno navedeno kot povod za ukinitve obvezne dvojezičnosti. Po sprejemu koroškega šolskega zakona (19. marca 1959) je celo sama avstrijska pravna znanost potrdila, da je bil odlok nezakonit in protiustaven.⁹⁵ To pa seveda v ničemer ne moti uradne Avstrije, da ne bi nemoteno uživala posledic odloka, to je odjave več kot štirih petin otrok dvojezičnega ozemlja od dvojezičnega pouka (od 12.774 otrok je k dvojezičnemu pouku ostalo prijavljenih le še 2.399); po lastnih avstrijskih podatkih je med odjavljenimi otroci tudi znaten del takih s slovensko materinščino. Še vse do podpisa državne pogodbe pa je Avstriji služilo dvojezično šolstvo kot argument za dokazovanje uspešno izvedenega manjšinskega varstva; poleg tega so znane s strani predstavnikov avstrijskih oblasti številne izjave o koristnosti in pedagoške uspešnosti take šolske ureditve.⁹⁶

Odprava obvezne dvojezičnosti je pripeljala do žive jugoslovansko avstrijske diplomatske aktivnosti. Vlada FLRJ je proti zmanjšanju pravic slovenske manjšine protestirala z noto 4. oktobra 1958, avstrijska nota je jugoslovanski protest 11. oktobra istega leta odbila kot »neosnovanega«. 3. novembra je jugoslovanska vlada ponovno opozorila na obstoj in aktivnost nacionalističnih organizacij na Koroškem in na njihov aktiven pritisk na slovensko manjšino. 26. januarja 1959 je vlada FLRJ nadalje predala vladi Republike Avstrije poseben memorandum o slovenski manjšini na Koroškem. Memorandum navaja številne primere iz gonje proti dvojezičnemu pouku. Tako je npr. občinski svet v Podkloštru/Arnoldstein iz občinskega proračuna plačeval koleke za prošnje za odjavo od slovenskega pouka. Na zborovanju v Dobrli vasi/Eberndorf je 28. septembra 1958 dr. Valentin Einspieler odjavo od dvojezičnega pouka označeval za merilo »zvestobe domovini«, tajnik Heimatdiensta Heribert Jordan pa je zagovornike dvojezičnega pouka imenoval

⁹⁴ O tem predvsem T. Zorn v delu pod op. 25. Za celotno problematiko šolstva glej tudi njegovo razpravo v tej številki RiG-a in tam navedeno literaturo.

⁹⁵ Še vedno največ o tem pri J. Pleterskem v delu pod op. 7, str. 19—22.

⁹⁶ Poleg razprave J. Pleterskega iz op. 7 še povzetek v poglavju o šolskem vprašanju v koroški publikaciji iz op. 1, str. 40—44.

⁹⁷ Po članku iz »Jugoslovenskega pregleda« pod op. 21.

za »titoiste in komuniste«. Najdlje je šel predsednik »Združenja staršev« Meier, ki je 2. oktobra 1958 v Škocjanu/St. Kanzian grozil Slovencem, ki ne bi odjavili otrok od slovenskega pouka, da bodo »poslani preko Karavank«. V kampanji so bili aktivni tudi številni javni uslužbenci, še posebej nekateri učitelji. Pritisk so vršili tudi mnogi nemški delodajalci, ki jih je memorandum nekaj tudi poimensko naštel.⁹⁷

Avstrijska družba je kljub protestom manjšine in sosednje Jugoslavije šla v svojem popuščanju nacionalističnim zahtevam še korak dalje. 19. marca 1959 so v parlamentu izglasovali zakon o manjšinskem šolstvu na Koroškem in zakon o uporabi slovenščine na sodiščih.

Zvezni manjšinski šolski zakon za Koroško (in na njem temelječi koroški deželni zakon z dne 10. julija 1959) pomeni v svojih bistvenih določbah radikalno diskriminacijsko poslabšanje pravnega položaja, ki ga je jezik slovenske manjšine imel ob podpisu državne pogodbe in celo v primeri z nezakonitim stanjem po 22. septembru 1958 ali z utrakvistično šolo v predvojni avstrijski republiki.⁹⁸ Glede prevzemanja zahtev »Kärntner Heimatdiensta« v šolskem zakonu je manjšina povzela takole:

- sprejel je načelen dvom o tem, ali slovenska manjšina sploh obstaja;
- sprejel je načelo, da ozemlje njenega bivanja in jezika ni znano;
- sprejel je tolmačenje, da je treba zato izvesti »ugotavljanje« manjšine na njenem lastnem naselitvenem prostoru kot pogoj za izvajanje določil avstrijske državne pogodbe;
- sprejel je pravilo, da se nihče ni dolžan učiti slovenskega jezika, da je slovenščina popolnoma neupoštevana kot pedagoški faktor;
- sprejel je pravilo, da mora biti pouk v načelu za vse učence zgolj nemški, izjema so tisti, ki jih starši prijavijo k dvojezičnem pouku.

Ta načela in pravila je zakonodajalec sprejel tudi glede jezika v verskem pouku.⁹⁹

Tudi zakonu o uporabi slovenskega jezika na sodiščih ni moč priznati značaja izvedbe določil 7. člena državne pogodbe, ampak mu je treba prej pripisati značaj protiučustavnega spreminjanja teh določb. Slovenski jezik je z zakonom dobil le značaj pomožnega jezika in še to le v omejenih primerih in v zunanjem poslovanju. Uporaba slovenščine je omejena tudi instančno. Predvsem pa še vedno velja samo v treh od devetih dvojezičnih sodnih okrajev;¹⁰⁰ kot smo omenili so do redukcije števila okrajev avstrijske oblasti prišle z diskriminacijskim preračunavanjem rezultatov jezikovnega štetja leta 1951, še posebej z izločitvijo vin-dišarske skupine od skupnega števila pripadnikov manjšine.

Vse to nakljub številnim protestom prizadete manjšine same kot tudi matične države Jugoslavije. V jugoslovanski noti 17. marca 1959, v govoru zveznega sekretarja za zunanje zadeve Koče Popovića v zvezni ljudski skupščini 13. aprila in v ponovni noti 21. aprila 1959 je ponovno prišla do izraza zaskrbljenost zaradi legalne možnosti nemškonacionalističnih organizacij, da izvajajo pritisk na manjšino. Jugoslavija je posebej poudarila tudi nesprejemljivost kakršnegakoli »ugotavlja-

⁹⁷ Tako J. Pleterški v delu pod op. 7, na str. 47—50 objavlja popolno analizo šolskega zakona.

⁹⁸ Cit. po strani 44 v op. 1 omenjene koroške publikacije.

¹⁰⁰ Podrobnejša kritika zakona v razpravi J. Pleterškega iz op. 7, str. 54—57. Glede uradnega jezika več v razpravi Dušana Nečaka v tej številki RiG-a.

nja» manjšine. Zgovorno je dejstvo, da je tedanji avstrijski zunanji minister dr. Figl opravičeval ukrepe svoje vlade s tem, da stalno dobiva telegrame od najrazličnejših organizacij s Koroškega.¹⁰¹

Tudi Figlov naslednik dr. Bruno Kreisky je v bilateralnih pogovorih v naslednjem letu omenjal delovanje protimanjšinskih organizacij; bil je mnenja, da njihova prepoved ne bi bila najustreznejša rešitev.¹⁰² Prav on je pozneje razložil tajnost nekaterih vladnih navodil glede večje uporabe slovenščine v poslovanju nekaterih ministrstev in uradov z bojaznijo, da bi jih v primeru objave, »dobro poznane sile« na Koroškem ponovno skušale odpraviti.¹⁰³

* * *

Aktivnost protimanjšinskih in Jugoslaviji sovražnih sil se je na Koroškem in na Štajerskem še povečala v letu 1970. 24. novembra 1970 je moral namestnik državnega sekretarja za zunanje zadeve Ante Drndić uradno opozoriti avstrijsko vlado preko njenega ambasadorja v Beogradu Walterja Peinsippa na tri neljube dogodke: na odkritje spomenika v Gradcu/Graz, na izid takoiimenovane: »Totengedenkbuch« prav tako v glavnem mestu avstrijske Štajerske in na dogodke v zvezi s proslavo petdesetletnice koroškega plebiscita v Celovcu/Klagenfurt.

V prvem primeru je šlo za spomenik posvečen »neodrešeni domovini spodnji Štajerski«, na katerem so izpisana imena več krajev v slovenskem delu Štajerske, ki je že od prve svetovne vojne pod jugoslovansko suverenostjo. Avstrijske oblasti so ne le izdale dovoljenje za gradnjo takega spomenika, ampak so po svojih vidnih predstavnikih celo sodelovale pri njegovem odkritju. V »Spominski knjigi mrtvih« so izdajatelji med padle za nemško spodnjo Štajersko uvrstili tudi imena nekaterih štajerskih Slovencev, ki so med drugo svetovno vojno padli v boju zoper fašizem v vrstah NOV.¹⁰⁴ V obeh primerih je šlo za napade na čast in suverenost Jugoslavije ter za oživljanje duha nemškega nacionalizma.

Uvod v proslavo petdesetletnice plebiscita je na Koroškem pomenil znani genocidni poziv v »Ruf der Heimat«. Nemško nacionalistično časopisje je s svojim pisanjem od proslav že vnaprej izključilo pripadnike manjšine, ker je leta 1920 njen dobršen del glasoval za Jugoslavijo. Tako so proslave pomenile začetek oživljene kampanje proti slovenski manjšini na Koroškem. Značilno je, da so se osrednje plebiscitne proslave v Celovcu/Klagenfurt udeležili najvišji predstavniki avstrijske države, ves program pa so intonirale in izvedle že znane nemško-nacionalistične organizacije pod vodstvom enega izmed njihovih voditeljev, dr. Franza Korschierja, višjega avstrijskega uradnika, hkrati pa človeka, ki je bil že v času nacizma posebej zadolžen za proslave 10. oktobra.¹⁰⁵

Vsi trije opisani dogodki so v neskladju tako s 7. kot tudi z 9. členom avstrijske državne pogodbe, ki poleg prepovedi nacizma izrecno prepoveduje tudi »kakršnekoli dejavnosti, sovražne Združenim narodom« in zahteva takojšnjo uvedbo

¹⁰¹ Po članku iz »Jugoslovenskega pregleda« pod op. 21.

¹⁰² D. Druškovič na str. 36 slovenskega natisa dela cit. v op. 15.

¹⁰³ Po opombi 39 na str. 620 Veitrovega dela cit. v op. 13.

¹⁰⁴ Podrobneje dr. Tone Ferenc: Knjiga, ki nas je zelo vznemirila. »Totengedenkbuch der Deutsch-Untersteirer«, Naši razgledi, Ljubljana, 1971, (12. mar.) št. 5, str. 136.

¹⁰⁵ Dokumentacija INV. Posebej o poteku celovške proslave: Štefan Kališnik, Kärnten frei und ungeteilt. Reportažni zapiski o plebiscitnih proslavah v Celovcu. Naši razgledi, Ljubljana, XIX/1970, (13. nov.) št. 21 (452), str. 634—637.

kazenskih sankcij za take prestopke. Tako tedanji avstrijski ambasador v SFRJ W. Peinsipp kot pozneje v neuradni ali v poluradni obliki nekateri drugi predstavniki Avstrije so na intervencije Jugoslavije soglašali, da nemško-nacionalistične organizacije v Avstriji obstoje in da je zahteva po njihovi prepovedi razumljiva in upravičena. Izraženo je bilo obžalovanje, da nekateri uradni krogi v Avstriji »pogosto gledajo na te skupine kot na volilce«.¹⁰⁶

* * *

Takoimenovana »vojna za krajevne napise« (»Ortstafelkrieg«) jeseni leta 1972 je primer, kako so avstrijske oblasti v znatni meri popustile napadalnosti protimanjšinskih sil. Na podlagi 6. julija 1972 sprejetega zveznega zakona je bilo takrat v zelo omejenem številu koroških vasi postavljenih nekaj deset nemško-slovenskih krajevnih napisov.¹⁰⁷ Ne glede na to, da zakon sam, še manj pa njegova nepopolna izvedba, nista izpolnjevala zadevnih določb člena 7 v celoti in ga predstavniki manjšine zato niso odobraval, so nemški nacionalisti že ob sprejemu zakona napovedali aktivno nasprotovanje njegovi izvedbi. V nekaj organiziranih pohodih ter v številnih posamičnih akcijah so do obletnice koroškega plebiscita 10. oktobra istega leta nasilno odstranili prav vse dvojezične krajevne napise.¹⁰⁸

Navzlic formalnim policijskim ukrepom avstrijske oblasti niso preprečile programa na dvojezične table. Znani so celo primeri, da so akcije neposredno vodili predstavniki oblasti (tako je npr. župan v Škocjanu/St. Kanzian organiziral pohod nad dvojezične napise kar iz občinske pisarne), na objavljenih fotografijah pa je moč videti tudi policista, ki ploska odstranjevalcem napisov. Kljub prisotnosti varnostnih organov so bili napadom nemških prenapetežev izpostavljeni celo tedanji deželni glavar Hans Sima z ženo (v Velakovcu so ju 29. oktobra obmetavali z gnilimi jajci in podobnim, ne da bi orožništvo posredovalo; večkrat objavljena fotografija kaže nasprotno — da se dva žandarja napadenima Simi in ženi posmehujeta) in zvezni kancler dr. Bruno Kreisky (28. oktobra so ga v Celovcu pozdravili z žvižgi in psovkami kot »žid«, »židovska svinja« in »izdajalec«; pred poslopje delavske zbornice so v času njegovega govora pripeljali kar dva kamiona praznih okvirov dvojezičnih tabel, ob izhodu iz stavbe pa so ga obmetavali z jajci in paradizniki; celo ob povratku na Dunaj 29. oktobra mu je množica hotela onemogočiti odhod z letališča).

V času »vojne za krajevne napise« je kancler dr. Kreisky dal vrsto izjav, ki jih velja zabeležiti, ker se njegova stališča pozneje niso uveljavila. Tako je dan po odstranitvi vseh dvojezičnih napisov 11. oktobra na sestanku vodstva

¹⁰⁶ Dokumentacija INV.

¹⁰⁷ Dušan Nečak, Geneza zakona o postavitvi dvojezičnih topografskih napisov na južnem Koroškem, VKP, Ljubljana, V/1972, št. 4, str. 5—20. (Dušan Nečak), Odmevi zakona o dvojezičnih topografskih napisih na južnem Koroškem, VKP, Ljubljana, V/1972, št. 4, str. 1—4. Povzeto tudi v razpravi T. Zorna in J. Pleterskega cit. v op. 12, RiG 6, str. 100 in 101.

¹⁰⁸ Ti in sledeči podatki pretežno po razmnoženem elaboratu Dušana Nečaka, Kronologija važnejših dogodkov na južnem Koroškem od septembra 1972 do avgusta 1973, INV, Ljubljana 1973, 85 str. V angleščini o »vojni za krajevne napise«: Janez Stergar in Dušan Nečak, Selected Chronology of Carinthian »War about Sign posters«. Info, Ljubljana, št. 3, str. 8—12. Wilhelm Filla, »Bemerkungen zur Ideologie des Kärntner Oktobers 1972«, v op. 58 omenjeni bilten avstrijskega odporniškega gibanja, str. 49—55.

avstrijske socialistične stranke v Hofgasteinu izjavil, da bodo table ponovno postavili in izpolnili zakon. Kot povzročiteljici neredov je označil koroško svobodnjaško stranko in NDP (nacionalno-demokratsko stranko). Pozneje je pripisal organizacijo demonstracij v Celovcu (28. oktobra) Heimatdienstu. Posebej pa je ob povratku na Dunaj očital policiji, da ima dvojna merila, češ da so ob obisku predsednika ZDA Nixona v Salzburgu demonstrante pretepali s palicami, njemu pa niso zagotovili niti varnega odhoda in prihoda. Že v govoru na celovški konferenci je izrecno poudaril, da v državni pogodbi ni govora o taki ali drugačni velikosti manjšine, ki naj bi bila pogoj za izpolnitev člena 7. Posebej je govoril še o pomenu in potrebnosti dobrih odnosov z Jugoslavijo za avstrijski ugled v svetu in za pomembno mesto v OZN.

Ob tem pregledu je treba ugotoviti:

— da na Koroškem ni postavljene nobene dvojezične table; zakon se torej ne izvaja;

— da se je omenjeno stališče glede strank in organizacij — povzročiteljic neredov spremenilo v toliko, da nismo le priče popuščanju stališčem omenjenih organizacij o bistvenih zadevah manjšine, ampak so tudi pri izmenjavi diplomatskih not ob odstranjevanju napisnih tabel (nota SFRJ 6. 11. 1972, odgovor Republike Avstrije 11. 1. 1973, ponovna nota SFRJ 14. 2. 1973) zanikali obstoj sil, ki bi v nasprotju z določbami 5. odstavka člena 7 delovale proti interesom manjšine;

— da avstrijska vlada ni kaznovala napadalcev na dvojezične napise in je bilo nekaj nad dvesto prijavljenih kršilcev zakona pomiloščenih,¹⁰⁹ s tem in z že omenjenimi primeri policijskega ravnanja pa se je do skrajnosti zaostrišlo vprašanje eksekutive, njenega odnosa do manjšine in njene sposobnosti, da manjšini zagotovi mirno uživanje pravic, ki ji gredo po mednarodnih in notranjih avstrijskih določbah;

— da avstrijske oblasti odstopajo od načela o nepotrebnosti »ugotavljanja« manjšine za izpolnitev določil 7. člena.

Načelno jasno in do danes nespremenjeno oceno dogodkov je med avstrijskimi strankami dala le komunistična partija, katere politburo je 18. oktobra objavil stališče, da gre za delovanje velikonemških šovinistov, ki se oprijemajo metode pritiska in nasilja nad pripadniki slovenske manjšine, za njimi pa stojijo nacistični elementi. Zahteval je zatrtje nacionalističnega ščuvanja in prepoved vseh organizacij, ki hočejo manjšini odvzeti njene pravice in njen značaj, predvsem pa prepoved »Kärntner Heimatdienst«-a.¹¹⁰

* * *

Protimanjšinska kampanja na Koroškem se je nadaljevala tudi ob priliki občinskih volitev spomladi leta 1973. Dve koroški politični stranki (ljudska in svobodnjaška) sta volilno propagando gradili skoraj izključno na nasprotovanju vnovični postavitvi dvojezičnih napisov in sta na volitvah uspeli. Tudi socialistična stranka je nemško-nacionalističnemu pritisku popustila in je npr. v Škocjanu/St. Kanzian ponovno kandidirala bivšega župana Vitusa Jesseja, za katerega smo

¹⁰⁹ Podrobneje o enem izmed primerov prijav: Nekaznovani storilci 85. paragrafa, 7 D (Sedem dni), Maribor, 1973, (19. apr.) št. 16, str. 16—19.

¹¹⁰ V op. 108 navedeno Nečakovo delo, str. 17.

že omenili, da je bil med organizatorji »Ortstafelsturm«-a (izkazal pa se je že tudi v času nacizma).¹¹¹ Zaradi splošnega neuspeha stranke je odstopil Hans Sima, ki so mu očitali predvsem to, da se je preveč zavzemal za manjšino in za postavitev dvojezičnih napisov, kot jih izrecno zahteva 7. člen avstrijske državne pogodbe.

Primer ozračja — kakršno je bilo na Koroškem ustvarjeno z nemškonaacionalistično gonjo proti manjšini in tedaj posebej še proti nastopu samostojnih slovenskih list na občinskih volitvah — kažejo izjave štirih od osmih socialističnih odbornikov v občini Pliberk/Bleiburg, češ da se niso upali skupaj s slovenskimi mandatarji glasovati za lastnega županskega kandidata, ker so se bali napadov nemških šovinistov.¹¹²

Pri ocenjevanju vloge političnih strank pri ustvarjanju ali vsaj dopuščanju protimanjšinskega ozračja in akcij je v koroškem primeru treba poudariti, da večina strankarskih glasil v najširšem pomenu pogosto objavlja članke, ki niso naklonjeni narodni manjšini. V določenih primerih se niti ne razlikujejo od uradnih glasil tako imenovanih »patriotičnih« organizacij; tovrstne usmerjenosti tiska glede na peti odstavek člena 7 ni mogoče opravičevati s svobodo tiska.

Avstrijsko nasprotovanje trditvi v jugoslovanski noti, po kateri avstrijske stranke manipulirajo z manjšinskimi interesi, je najbolj zgovorno demantiralo glasilo vladajoče socialistične stranke na Koroškem »Kärntner Tageszeitung«, ki je 3. decembra 1974 (v isti številki, v kateri je objavilo izvlečke iz avstrijskega odgovora) objavilo tudi poročilo o zasedanju koroškega deželnega zbora pod naslovom »Manjšinsko vprašanje kot volilna municija« (»Die Minderheitenfrage als Wahlkampfmunition«) in z napovedjo istega članka na prvi strani »Koroški deželni zbor: stranke uporabljajo manjšinsko vprašanje kot temo za volilni boj« (»Kärntner Landtag: Parteien verwenden Minderheitenfrage als Wahlkampfthema«).

Glede posameznih strank je treba reči, da izstopa med njimi »svobodnjaška« (FPÖ), ki že od svoje ustanovitve ob koncu štiridesetih let podpira praviloma vse protimanjšinske akcije in je bila npr. med glavnimi dejavniki za začetek šolskih stavk, stalno je ponavljala zahtevo po ugotavljanju manjšine ipd. Razmišljanje o veljavnosti določb 5. odstavka člena 7 tudi za organizacije kot so politične stranke je treba nadaljevati z opozorilom, da Avstrijska ljudska stranka često ni dosti zaostajala za »svobodnjaki«, še zlasti v času odločilnega boja za obstanek obveznega dvojezičnega šolstva in od »vojne za dvojezične napise« (leta 1972) dalje. Večje ali manjše preusmeritve socialistične stranke glede naklonjenosti nemškimi nacionalistom so postale s padcem Hansa Sima, predsednika SPÖ in deželnega glavarja, in s tem, ko je njegov naslednik na položaju v stranki Leopold Wagner leto navrh (spomladi 1974) postal tudi deželni glavar — resničnost koroške dneve politike. Wagner je takoj po prevzemu nove dolžnosti sistiral le nekaj mesecev prej ustanovljeni slovenski referat pri uradu deželne vlade. V tekmovanju z meščanskima strankama je politični boj ob volitvah za koroški deželni zbor (2. marca 1975) pričel z izjavo, da je njegova stranka prav tako nacionalna kot drugi dve in da je bil povrh tega tudi sam »odličen Hitlerjev mladinec« (»hochgradiger Hitlerjunge«);¹¹³ to naj bi mu prineslo glasove »domovini zvestih« in absolutno večino v deželnem zboru, kar se je tudi zgodilo.

¹¹¹ Dokumentacija INV. Profil, Wien, IV/1973, (16. mar.) št. 6, str. 16 in 17.

¹¹² Arbeiter Zeitung, Wien, 1973, (14. april) št. 87, str. 2.

¹¹³ Dokumentacija INV.

Stališče Komunistične stranke Avstrije smo že navedli, posebej bi bilo tu potrebno opozoriti le še na obstoj tako imenovane NDP — »Nacionalne demokratične stranke« v Avstriji; njen voditelj dr. Norbert Burger se je v šestdesetih letih proslavil kot »dinamitar« na južnem Tirolskem. Celotno početje te neonacistične stranke je grobo kršenje členov 4, 6, 7 in 9 avstrijske državne pogodbe. Protimanjšinsko delovanje NDP na Koroškem in njena povezava s Heimatdienstom sta znana in dokazana. Kljub nekaterim sodnim preiskavam in prepovedim posameznih akcij, stranka kot organizacija še vedno ni prepovedana.¹¹⁴

* * *

Avstrijska vlada je popustila konceptu nemških nacionalističnih organizacij, proti željam in zahtevam manjšinskih predstavnikov, nadalje tudi z ustanovitvijo, sestavo in delovanjem tako imenovane »študijske komisije«; o komisiji v tej številki več Drago Druškovič, tu jo omenjamo le kot popuščanje protimanjšinskim organizacijam.

Stalna pripravljenost avstrijskih oblasti na pogovore in pogajanja s temi organizacijami ima že dolgo razvojno pot. Da so se ob pripravljanju sistemskih ukrepov glede položaja manjšin oblasti pogovarjale s protimanjšinskimi organizacijami, smo že omenili. Novejši primer tega ravnanja je poziv koroškega deželnega glavarja Leopolda Wagnerja, naj bi se predstavniki KHD in slovenske manjšine skupaj s predstavniki koroških strank dobili pri »koroškem omizju« in v »stvarni, s čustvi neobremenjeni« razpravi dosegli kompromisno rešitev.¹¹⁵ Manjšina takšno sodelovanje odklanja iz načelnih razlogov, predstavniki Heimatdiensta so to ponovno legalizacijo in uveljavitev seveda z veseljem sprejeli in se pred časom že pogovarjali s strankarskimi voditelji treh v koroškem deželnem zboru zastopanih strank.¹¹⁶

V »študijsko komisijo« so vključeni tudi predstavniki koroške katoliške in evangeličanske cerkve. Preizkus s stališča skladnosti delovanja teh dveh pravnih oseb — organizacij s petim odstavkom člena sedem kaže primere naklonjenosti evangeličanske cerkve narodni manjšini, medtem ko je vprašanje katoliške cerkve zapletenejše. Kljub njeni tradicionalni vplivnosti na koroške Slovence, nedvomnim zaslugam za njihov kulturni in narodnostni razvoj v preteklosti in še danes visokemu številu slovenskih duhovnikov, kažejo številne analize na negativno vlogo škofijskega ordinariata in nekaterih prenapetih nemškonacionalnih duhovnikov.¹¹⁷ Novi duh škofijske sinode, ki je pozvala k spravi in odpuščanju, na Koroškem še ni zavel z zaznavno močjo.

* * *

Kljub večkratnim izrecnim predhodnim zagotovitvam, da vlada ne bo popustila zahtevam nemškonacionalnih organizacij po ugotavljanju manjšine, so v avstrij-

¹¹⁴ V op. 58 omenjeni članek H. Haasa. Dalje članek »10-Monate für NDP-Schmierer«, Kleine Zeitung, Klagenfurt, 1974, (2. avg.) št. 175, str. 10, 11 in 13. Omenjena izjava kanclerja Kreiskega in poročilo o sodnem pregonu v Nečakovem delu pod op. 108, str. 13, oz. 53.

¹¹⁵ »Pisano omizje?«, Delo, Ljubljana, XVI/1974, (5. sep.) št. 207.

¹¹⁶ »KHD sprach mit Parteiobmännern«, Kärntner Tageszeitung, Klagenfurt, 1974, (2. okt.) št. 229, str. 2.

¹¹⁷ Novejše razprave o koroški cerkvi in Slovencih so prispevali Tomaž Ogris (Mladje, Celovec, 1973, št. 14, str. 75—106), Vekoslav Grmič (Znamenje, Celje, 1973, št. 1, str. 1—9) in Viktor Omelko (v op. 58 omenjeni bilten avstrijskega odporniškega gibanja, str. 37—48).

skem zveznem parlamentu zastopane tri stranke (tako kot v koroškem deželnem zboru so to socialistična, ki ima v obeh domovih absolutno večino, ljudska in »svobodnjaška«) sprejele 17. septembra 1974 sklep o »štetju posebne vrste«. ¹¹⁴ S tem sklepom je bilo ugodeno skoraj dve desetletji stari osnovni zahtevi protimanjšinskih organizacij. Pod vprašaj ni bil postavljen le peti odstavek člena 7 avstrijske državne pogodbe o zaščiti etničnega značaja manjšinskih področij, ampak celotno varstvo manjšin, tako po členu 7 kot po drugih mednarodnih in notranjih pravnih obveznostih. Uzakonitev zahteve po ugotavljanju manjšine pomeni praktično uveljavljanje načelnega dvoma o obstoju manjšin nasploh.

Se leta 1972 pa je kancler dr. Kreisky o zbiranju podpisov za referendum glede ugotavljanja manjšine dejal, da je »čisto hitlerjansko glasovanje«; pozneje je dodal, da gre za »fašistične aktivnosti brez politične težke«. ¹¹⁵

* * *

Razlage petega odstavka člena 7 se strinjajo v tem, da z njim niso samo prepovedane protimanjšinske organizacije, ampak protimanjšinska dejavnost na splošno. Ze angleški tekst priporočila Evropskega sveta št. 213 iz leta 1959 glede položaja narodnih manjšin v Evropi pravi, da Avstrijska državna pogodba »izrecno prepoveduje sodelovanje v kakršnikoli dejavnosti«, ki ima manjšini sovražnen namen (francoski tekst sicer govori o »kakršnikoli dejavnosti organizacij«). ¹¹⁶ Poleg petega odstavka člena 7 razpihovanje rasne in narodnostne nestrpnosti izrecno prepoveduje še vrsta mednarodnih konvencij in avstrijskih notranjih dokumentov, o čemer v tej številki RiG-a posebej govori dr. Borut Bohte.

V ozračju, ki ga ustvarjajo organizacije, o katerih smo že govorili v tem pregledu, tako ni čudno, da prihaja do številnih nasilnih dejanj, ki jih sicer pripisujejo »neodgovornim posameznikom«. Ze pred podpisom državne pogodbe so začeli »neznanici« ponoči razstreljevati in na druge načine skruniti spomenike padlim slovenskim koroškim partizanom. Učenci in dijaki, ki so prijavljeni k slovenskemu pouku, še posebej dijaki slovenske gimnazije v Celovcu, so izpostavljeni na poti v šolo in nazaj pogostim fizičnim napadom; v enem primeru so pred sstopjem slovenske gimnazije nanje celo streljali. Nekaznovano ostaja stalno ščuvanje proti manjšini, saj si je npr. leta 1955 celo sam namestnik deželnega glavarja dovolil izjavo, da je slovenščina »jezik smrtnih sovražnikov svobodne, nedeljene Koroške«. ¹¹⁷ Sedeži slovenskih ustanov in organizacij so izpostavljeni stalnim napadom, v zadnjem času celo z eksplozivom, ne da bi policija vsaj v enem primeru odkrila storilce. Nekaj je bilo tudi fizičnih napadov na Slovence, več pa zmerjanja z »izdajalci« in »čuši«; v nekem primeru so avstrijska sodišča označila napad le kot »spopad dveh pijancev«, pri čemer sta bila obsojena tako napadalec kot žrtev.

¹¹⁴ Problematiko ugotavljanja so obdelali Janko Pleterski v razpravi pod op. 7, Tone Zorn in Janko Pleterski v razpravi pod op. 12, posebej tudi Vladimir Klemenčič v tej številki RiG-a.

¹¹⁵ Die Presse, Wien, 4. 5. 1972, str. 73 in Arbeiter Zeitung, Wien, 14. 12. 1972, št. 288, str. 1 — Cit. po delu D. Druškoviča iz op. 15, str. 52. Druškovič tam navaja tudi oceno tedanjega avstrijskega zunanjega ministra dr. Rudolfa Kirchschrägerja, da so bili odstranjevalci napisov »sicer od emocij prevzeta, a nikakor ne šovinistična ali nacistična skupina«.

¹¹⁶ Dokument št. 1002 posvetovalne skupščine Evropskega sveta, 30. april 1959, str. 7.

¹¹⁷ Allgemeine Bauern-Zeitung, 5. 2. 1955. — Cit. po razpravi J. Pleterskega iz. op. 7.

Po našem pregledu sta bili izrečeni obsodbi podobnih nasilnih dejanj le dvakrat: v primeru razstrelitve novega partizanskega spomenika na Robežu in primeru NDP-jevskega mazača.¹²² Taka neučinkovitost avstrijskih policijskih in sodnih oblasti je več kot zgovorna.

* * *

Zoper avstrijsko zanikanje obstoja nemškega nacionalizma in razširjenega protimanjšinskega delovanja nasploh govori znano dejstvo, da sta se na predlog sedaj vladajoče stranke leta 1962 obe vodilni avstrijski stranki dogovorili o potrebnosti zakona, »ki naj bi pomagal sodiščem in državnim pravdnikom republike, da ob vsem spoštovanju pravne državnosti učinkoviteje postopajo proti antidemokratskim akcijam in rasnemu ščuvanju, kot pa je mogoče po veljavnih predpisih«. Žal pa ta iniciativa, ki bi bila koristen prispevek odstranitvi situacije, danes občutene predvsem na Koroškem, in ki bi vplivala na dejansko izvedbo petega odstavka člena 7, ni bila sprejeta, ampak je bila preložena do generalne revizije kazenskega zakonika. Vendar tudi novi kazenski zakonik, veljaven od 1. 1. 1975 tu ni prinesel bistvenih sprememb.¹²³

V občasnih deklaracijah so v preteklih dveh desetletjih avstrijske oblasti obsojile najbolj očitne primere nasilja nad manjšino. Znani so primeri, da so nekatere organizacije oblasti tudi prepovedale: še pred letom 1955 za vpis v društveni register priglášeno zvezo plebiscitnih borcev z utemeljitvijo, da bi to bila militaristična organizacija,¹²⁴ Svetovno sindikalno zvezo pa sploh le na podlagi nebistvenih formalnih pomanjkljivosti.¹²⁵

Prav v zadnjem času je tako npr. jeseni leta 1972 koroška deželna vlada v sodelovanju s celovškim ordinariatom prepovedala provokativno delovanje ustaškega »Pliberškega častnega voda«, kmalu nato je zvezna vlada prepovedala akcijo NDP proti tujim delavcem, zaplenjena je bila majska izdaja veteranskega glasila »Kameradschaft«, prepovedana je bila neonacistična proslava v Kremssu¹²⁶ ipd.

Zato je toliko bolj čudno, da glede delovanja nemškonacionalnih organizacij na Koroškem za njihovo prepoved ne zadoščajo niti najbolj očitni dokazi o njihovem diskriminatoričnem značaju in delovanju. V takem položaju je možno celo vprašanje, ali bi za prepoved »Kärntner Heimatdienst«-a in njemu sorodnih organizacij res potrebovali le »Arier-paragraf« ali paragraf, ki bi izreono navajal, da organizacija deluje proti manjšini in proti njenim pravicam iz člena 7 avstrijske državne pogodbe.

Vse doslej niso bila upoštevana opozorila manjšine iz Spomenice leta 1955 glede zaščite etničnega značaja manjšinskega področja v spreminjanju meja upravnih enot (sprememba občinskih meja s 1. 1. 1973), šolskih okolišev in šolskih središč ipd. Dejstva, da na Koroškem živita dva naroda, uradna publicistika ni v zadostni meri upoštevala — v nasprotju z zahtevo manjšine v tolmačenju petega odstavka člena 7.

¹²² Dokumentacija INV.

¹²³ O zakonski iniciativi po razpravi J. Pleterskega iz op. 10, str. 34—36; glede kazenskega zakonika podrobneje v razpravi B. Bohteta v tej številki RiG-a.

¹²⁴ Tone Zorn, Der Kärntner Abwehrkämpferbund, VKP, Ljubljana, V./1972, št. 1, str. 36.

¹²⁵ Po razpravi J. Pleterskega iz op. 7. (J. Felaher), v op. 29, omenjena razprava, str. 53—54.

¹²⁶ Dokumentacija INV.

Jugoslovanska stran je bila prisiljena z noto (29. 10. 1974) ponovno poudariti svoja stališča, med njimi izrecno tudi ona o delovanju, neskladnem s petim odstavkom sedmega člena državne pogodbe. Avstrijska vlada ne samo, da je posredno ali neposredno vključila te organizacije v reševanje manjšinskega problema, ampak je skoraj v celoti tudi sama prevzela v svoji zadnji noti (2. 12. 1974) teze in argumentacijo nemških nacionalistov. Nasilja nad pravicami slovenske manjšine na Koroškem jeseni leta 1972 nikakor ni moč ocenjevati kot »z emocijami obteženo diskusijo«. Prav tako je nesprejemljiva teza, da je bila avstrijska vlada »odločna« v ravnanju z »neodgovornimi elementi«. V tem, da so bili tudi redki obsojeni nemški nacionalisti pomiloščeni, ni moč najti nobene »odločnosti«, prav tako pa za organizirano skupino, ki deluje pod očitnim vodstvom znanih šovinističnih organizacij, ni moč uporabljati hipoteze o nekakšnih »neodgovornih elementih«.

Nesprejemljiva je hkrati metoda, da avstrijska zvezna vlada v noto, celo v isti stavek, vpleta tako ekstremistična dejanja proti manjšini kot tudi nekatera kriminalna dejanja, ki so z manjšino v zvezi le v toliko, da so ob njih znani predstavniki znanih šovinističnih organizacij nekaznovano ta dejanja javno podtikali slovenski manjšini na Koroškem in s tem le dodatno neposredno kršili določbe petega odstavka člena 7.

Iz vsega povedanega izhaja, da Avstrija ni izpolnila določil petega odstavka člena 7 o zaščiti etničnega značaja manjšinskega oziroma dvojezičnega področja, ampak da je v vsem pustila proste roke za delovanje šovinističnim in praviloma hkrati neonacističnim in protijugoslovanskim organizacijam, ki postajajo s svojo razvejanostjo v vse sloje in oblike družbenega življenja, na Koroškem država v državi. S tem ne ogrožajo le slovenske manjšine, ampak celotno avstrijsko družbo, po državni pogodbi zamišljeno kot demokratično in odprto.

Tako se je po opravljeni analizi uresničevanja in kršitev petega odstavka člena 7 moč pridružiti znanemu mnenju nekdanjega avstrijskega predstavnika v OZN, avstrijskega zveznega poslanca prof. dr. Felixa Ermacore, »da neizvedba člena 7 državne pogodbe zaradi vseh mogočih nacionalističnih razlogov« ogroža celotni avstrijski ustavni red.¹⁷⁷

Povzetek

Kršitve določb petega odstavka člena 7 avstrijske državne pogodbe.

V času prve avstrijske republike so s podporo oblasti nemške nacionalistične organizacije na Koroškem in na Štajerskem nemoteno delovale proti slovenski manjšini, iz njihovega širšega okolja pa izvirajo tudi načrti za dokončno uničenje manjšine ter za priključitev in germanizacijo mejnih slovenskih področij tedanje Jugoslavije. Po anšlusu so nacisti te organizacije v celoti prilagodili svojemu sistemu in vključili v nacistične organizacije, ki so med drugo svetovno vojno sodelovale pri izseljevanju in ponemčevanju slovenskega prebivalstva na obeh straneh nekdanje jugoslovansko-avstrijske meje.

Delovanje nemško-nacionalističnih organizacij je bilo zavezniškimi zasedbenim silam v času sklepanja avstrijske državne pogodbe znano (med drugim je nanj opozarjala vrsta jugoslovanskih diplomatskih dokumentov) in so zato prepoved protimanjšinskega delovanja in zaščito narodnostnega značaja manjšine kot celote prevzele v peti odstavek člena 7 pogodbe, ki je zagotavljala obnovo demokratične republike Avstrije. Odstavek

¹⁷⁷ Salzburger Nachrichten, Salzburg, 22. marec 1966, št. 67.

je organski del člena, ki predstavlja podlago sistema potrebnih zaščitnih ukrepov v korist slovenski in hrvaški manjšini v Avstriji.

Peti odstavek člena 7 je pomenil novost v avstrijskem ustavnem sistemu. Odstavek postavlja splošno normo o zaščiti manjšine kot človeške skupnosti. Manjšinska zaščita se ne nanaša samo na posameznike, ampak tudi na skupnost manjšine z vsemi njenimi konstitutivnimi elementi. Gre tako za prepoved asimilacije kot za odrekanje upravičenosti posledicam asimilacije: spremembi narodnostnega sestava in naselitvenega ozemlja manjšine. Za razliko od ostalih odstavkov člena 7 peti odstavek ni ozemeljsko omejen na Koroško, Štajersko in Gradiščansko, ampak velja za celotno avstrijsko ozemlje.

Uradna Avstrija ni sprejela takšnega tolmačenja prizadetih manjšin samih, lastne pravne znanosti in Jugoslavije kot sopodpisnice pogodbe in matične države obeh manjšin, ampak vztraja na absurdnem stališču, da so bile zahteve petega odstavka ob času podpisa Državne pogodbe že v celoti uresničene z določbami avstrijskega notranjega prava. To seveda praktično povsem onemogoča uresničitev direktnih in indirektnih zahtev petega odstavka.

Vrsta kršitev črke in duha petega odstavka člena 7 se je pričela že štiri dni po slovesnem podpisu pogodbe. 19. maja 1955 je bil namreč ustanovljen »Kärntner Schulverein«, organizacija, ki se je z nekaterimi drugimi ustanovljenimi oziroma obnovljenimi organizacijami 1957. leta združila v osrednjo protislovensko organizacijo na Koroškem »Kärntner Heimatdienst«.

Analiza vsebine javnih zborovanj nemško-nacionalističnih organizacij, vsebine pisanja njihovih glasil, izjav predstavnikov teh organizacij raznim sredstvom javnega obveščanja in oblike njihovih akcij, članske strukture, politične preteklosti vodij teh organizacij ipd. jasno izpričuje vsebino in bistvo protimanjšinskega delovanja, ki ga nemško-nacionalistične organizacije predstavljajo s patriotskim geslom o »narodnostnem delu domovini zvestega, od prastrahu vznemirjenega obmejnega prebivalstva«.

Avstrijske oblasti vztrajno trdijo, da nemško-nacionalističnih organizacij ni mogoče prepovedati, ker njihova od oblasti potrjena pravila ne vsebujejo protimanjšinskega delovanja.

Po trditvah samih protimanjšinskih organizacij je ena izmed prvih in poglobitnih za slug njihovega delovanja »korigiranje« rezultatov ljudskih štetij. Tu gre predvsem za ohranitev od nacistov uvedene diskriminacijske oblike hipotetičnega »vindiš« jezika. Po konceptu nemško-nacionalističnih organizacij skuša avstrijska vlada že desetletja uporabljati »korigirane« rezultate ljudskih štetij za upravičevanje skrčevanja obsega manjšinsko-varstvenih določb in celo za vzdrževanje načelnega dvoma o potrebnosti manjšinske zaščite ter sploh obstoja manjšine.

Po nacionalistični kampanji pod neposrednim vodstvom »Kärntner Heimatdienst-a« in njegovih organizacij, predvsem »Elternvereinigung der Pflichtschulen Kärntens«, in po šolskem štrajku kot posledici te kampanje, so avstrijske oblasti 22. septembra 1958 ukinile obveznost dvojezičnega šolstva na Koroškem. Vlada FLRJ je po dveh zaporednih notah v posebnem memorandumu 26. januarja 1959 zelo nadrobno in dokumentirano prikazala delovanje koroških protimanjšinskih organizacij.

Avstrijska vlada na jugoslovanske proteste zoper takšno očitno kršenje določb člena 7 ni ukrenila ničesar. Nasprotno, z utemeljevanjem, da je pod stalnim pritiskom koroških nemško-nacionalističnih organizacij, je 19. marca 1959 predložila avstrijskemu zveznemu parlamentu zakona o manjšinskem šolstvu in o uporabi slovenščine na sodiščih v nekaterih delih Koroške. Sprejeta zakona sta sprejela zahtevo protimanjšinskih organizacij po »ugotavljanju manjšine«.

Do ponovnega ojačanja protimanjšinske dejavnosti je prišlo v jeseni 1970 ob proslavah petdesetletnice koroškega plebiscita. Osrednje proslave v Celovcu so se udeležili najvišji predstavniki avstrijske države, ves program pa so intonirale in izvedle nemške nacionalistične organizacije.

Primer, ko so avstrijske oblasti v znatni meri popustile napadalnosti protimanjšinskih sil je takoimenovana »vojna za krajevne napise« (»Ortstafelkrieg«) jeseni leta 1972. Takrat je bilo na podlagi 6. julija istega leta sprejetega zveznega zakona v zelo omejenem številu koroških vasi postavljenih nekaj deset nemško-slovenskih krajevnih tabel. Ne glede na to, da zakon sam, še manj pa njegova izvedba, nista izpolnjevala zahtevnih določb člena 7 v celoti, so nemški nacionalisti v nekaj organiziranih pohodih ter v številnih posamičnih akcijah do obletnice plebiscita 10. oktobra istega leta odstranili prav vse dvojezične napise. Navzlic formalnim policijskim ukrepom avstrijske oblasti

niso preprečile pogroma na dvojezične table; znani so celo primeri, da so akcije neposredno vodili predstavniki oblasti, na objavljenih fotografijah pa je moč videti tudi policista, ki ploska šovinističnim odstranjevalcem napisov. Napadom nemških prenapetežev so bili izpostavljeni tedaj kljub prisotnosti varnostnih organov izpostavljeni celo tedanji deželni glavar Hans Sima z ženo in zvezni kancler dr. Bruno Kreisky. Konec koncev ostaja dejstvo, da je tudi tokrat v celoti uspela akcija protimanjšinskih sil in da zato na Koroškem še dvajset let po podpisu Državne pogodbe ni niti enega dvojezičnega krajevnega napisa.

Protimanjšinska kampanja se je nadaljevala ob podpori nekaterih koroških političnih strank tudi ob priliki občinskih volitev spomladi leta 1973. Zaradi rezultatov teh volitev je bil prisiljen odstopiti šef koroške socialistične stranke in deželni glavar Hans Sima, ker je bil pobudnik postavitve dvojezičnih napisov. Primer vzdušja, ki je bilo na Koroškem ustvarjeno s protislovensko gonjo, kažejo izjave nekaterih socialističnih odbornikov v občini Pliberk (Bleiburg), češ da se niso upali skupaj s slovenskimi mandatarji glasovati za lastnega županskega kandidata, ker so se bali napadov nemških šovinstov.

Sama avstrijska vlada je sprejela koncept protimanjšinskih organizacij, dosledno proti željam in zahtevam manjšinskih predstavnikov, nadalje tudi z ustanovitvijo, sestavo in delovanjem takoimenovane »študijske komisije«. Kljub večkratnim izrecnim zagotovitvam, da vlada ne bo popustila zahtevam nemško-nacionalističnih organizacij tudi glede ugotavljanja manjšine, so 17. 9. 1974 v avstrijskem parlamentu in koroškem deželnem zboru zastopane tri stranke sprejele sklep o »štetju posebne vrste«.

V zadnjem avstrijskem odgovoru (2. 12. 1974) na jugoslovansko noto glede položaja manjšin (29. 10. 1974) avstrijska vlada v znatni meri sprejema tako teze kot argumentacijo koroških nacionalistov z utemeljevanjem, da je treba upoštevati mnenja pretežnega dela prebivalstva.

Iz vsega povedanega izhaja, da Avstrija še zdaleč ni izpolnila določil petega odstavka člena 7 Avstrijske državne pogodbe glede zaščite etničnega značaja manjšinskega oziroma dvojezičnega področja, ampak je nasprotno v vsem pustila proste roke za delovanje nemško šovinističnim protimanjšinskim organizacijam, ki so hkrati praviloma tudi nazadnjaško, neonacistično in protijugoslovansko usmerjene. V konkretnem primeru organizacij »Kärntner Heimatdienst-a« postajajo le-te s svojo razvejanostjo v vse sloje in oblike družbenega življenja država v državi. S tem ne ogrožajo le slovenske manjšine, ampak celotno avstrijsko družbo, po Državni pogodbi zamišljeno kot demokratično in odprto.

Summary

Violations of the Provisions under Paragraph 5, Article 7, of the Austrian State Treaty.

Under the First Austrian Republic the German nationalist organisations with the blessing of the authorities were free to act against the Slovene minority in Carinthia and Styria and to make preparations for the destruction of the minority and for the annexation and germanisation of the Slovene areas bordering on the then Yugoslavia. After the *Anschluss* the Nazis reformed all these organisations according to their system and incorporated them into Nazi organisations that during the Second World War cooperated in carrying out the banishment and germanisation of the Slovene population on both sides of the former Yugoslav-Austrian border.

At the time of the signing of the Austrian State Treaty the Allied occupation forces were aware of the activities of the German nationalist organisations (they were reminded of these activities also by a series of Yugoslav diplomatic notes). For this reason they included the prohibition of anti-minority activities and the protection of the ethnic character of the minority as a whole in Paragraph 5, Article 7, of the State Treaty for the re-establishment of a democratic Austria. The above Paragraph is an integral part of the Article that serves as a basis for a system of necessary protective measures in favour of the Slovene and Croat minorities in Austria.

Paragraph 5 of Article 7 represented a novelty under the Austrian constitutional system. This Paragraph stipulates a general norm on the protection of the minority as a community. The minority protection applies not only to individuals, but also to

the community with all its constituent elements. This implies both the prohibition of assimilation and the negation of validity of the assimilation results: any change in the ethnic composition and the area settled by the minority. Unlike other Paragraphs of Article 7, Paragraph 5 is not territorially limited to Carinthia, Styria and Burgenland, but applies to all the Austrian territory.

The official Austria has not accepted this interpretation of the minorities concerned, of her own legal authorities, and of Yugoslavia as one of the signatories to the Treaty and mother country of both minorities, but insists upon the absurd view that the requirements under Paragraph 5 at the time of the signing of the State Treaty had already been implemented through the provisions of the Austrian internal acts. This practically precludes any implementation of direct or indirect requirements under Paragraph 5.

A number of violations of the letter and spirit of Paragraph 5, of Article 7 began no later than four days after the solemn signing of the State Treaty. On May 19, 1955, the »Kärntner Schulverein« was founded which in 1957 together with some other organisations merged with the central anti-Slovene organisation in Carinthia, the »Kärntner Heimatdienst«.

An analysis of the public meetings held by German nationalist organisations, the tone of their publications, statements by representatives of these organisations intended for mass media, an analysis of the essence and forms of their actions, membership, political record of the leaders of such organisations, and the like, clearly reveal the real essence of the anti-minority activities that the German nationalist organisations are pronouncing by the patriotic slogans about the »patriotic work of the loyal border population haunted by a primordial fear«.

Nevertheless, the Austrian authorities insist that the German nationalist organisations cannot be prohibited as their rules contain nothing that could be construed as anti-minority activity.

According to the anti-minority organisations themselves, one of the foremost and principal successes of their activities is the »correction« of the results obtained through public censuses. This implies, in the first place, the preservation of the »windisch« already introduced by the nazis as a discriminatory form of a hypothetical language. On the basis of the concept of the German nationalist organisations the Austrian government has now for decades been trying to use »corrected« results of public censuses to justify an increasing limitation of the scope of minority protective provisions, or even to entertain in principle — doubts about the necessity of minority protection and consequently about its very existence.

Following a nationalist campaign conducted directly by »Kärntner Heimatdienst« and its organisations, especially the »Elternvereinigung der Pflichtschulen Kärntens«, and following the school strike which resulted from this campaign, the Austrian authorities abolished compulsory bilingual schools in Carinthia on September 22, 1958. After two consecutive notes the Federal People's Republic of Yugoslavia documented in a special memorandum, on January 26, 1959, in great detail the activities of the anti-minority organisations in Carinthia.

The Austrian government did nothing in reply to Yugoslav protests against such clear violation of the provisions under Article 7. On the contrary, with the affirmation of being under constant pressure from German nationalist organisations in Carinthia, it introduced on March 19, 1959, in the Federal Parliament two bills; one on the minority schools, and the other on the use of the Slovene language in courts in some parts of Carinthia. By the two adopted bills the anti-minority organisations' demand for »an assessment of the minority« was met.

In autumn 1970, during celebrations on the fiftieth anniversary of the Carinthian plebiscite, there was another upsurge of anti-minority activities. The central celebration at Klagenfurt was attended by the highest officials of the Austrian State, and the entire programme was keyed to the occasion and executed by the German nationalist organisations.

A case when the Austrian authorities considerably succumbed to the anti-minority pressure is the so-called »topographical inscriptions war« (Ortstafelkrieg) in autumn 1972. On the basis of a federal act, passed the same year on July 6, a few tens of topographical inscriptions in German and Slovene were erected in a very limited number of Carinthian villages. Regardless of the fact that the act itself and its implementation in particular fell far short of meeting the applicable provisions under Article 7 in full,

the German nationalists, up to October 10, the anniversary of the plebiscite, destroyed every single bilingual topographical inscription. For all police measures the Austrian authorities did not prevent pogroms against bilingual inscriptions. There were even cases of similar actions being led by responsible officials, and on published photographs there was also a policeman applauding the chauvinist vandals pulling down an inscription. At that time even the head of provincial government, Hans Sima, and his wife as well as the federal chancellor became victims of attacks mounted by German chauvinists in spite of the presence of security agents. After all, there is no denying the fact that that was another fully successful action by anti-minority forces which also explains the fact that twenty years after the signing of the State Treaty there is not a single bilingual topographical inscription in existence.

The anti-minority campaign continued with the assistance of the political parties in Carinthia also during the municipal elections held in spring 1973. The election returns brought about the resignation of the leader of the Carinthian Socialist Party and head of the provincial government, Hans Sima, because he had advocated the erection of bilingual topographical inscriptions. Typical of the climate created in Carinthia through the anti-Slovene hysteria were the statements of some Socialist councilmen in the municipality of Pliberk (Bleiburg) that they had been too afraid of German chauvinists to vote together with the Slovene mandataries for their own mayoral candidate.

The Austrian government itself accepted the concept of anti-minority organisations, always contrary to the wishes and demands of the minority representatives, also by the establishment, composition and activities of the so-called »study commission«. In spite of repeated clear assurances that the government would not cede to the demands of German nationalist organisations to carry out an assessment of the minority, on September 17, 1974, the three political parties, represented in the Austrian federal parliament and in the Carinthian Diet, took the decision to hold »a census of a special kind«.

In its last reply (December 12, 1974) to the Yugoslav note (October 29, 1974) on the situation of the minority the Austrian government took over to a considerable extent the claims and arguments used by Carinthian nationalists, stating that the opinion of major part of population should be considered.

All the above facts make abundantly clear that Austria has fallen far short of meeting the provisions under Paragraph 5, Article 7, of the Austrian State Treaty regarding the protection of the ethnic character of the minority, i. e. bilingual territory. On the contrary, it gave free reins to the activity of German chauvinist anti-minority organisations which, as a rule, are also reactionary, neonazi and anti-Yugoslav. As far as the organisations affiliated to »Kärntner Heimatdienst« are concerned, they have become a state within the State thanks to their ramifications reaching all social strata and affecting all forms of social life. Thus they endanger not only the Slovene minority, but the entire Austrian society which under the State Treaty was supposed to be democratic and free.